

EEN GOED BEGIN IS HET HALVE WERK

BEGELEIDEN NAAR EEN POSITIEVE GROEP

Afbeelding 1: [een groep is meer dan een optelsom van klasgenootjes] (n.d.). copyrightholder unknown, gedownload van, <http://www.creatiefwijs.nl/groepsdynamica/>

Toets PGO
Ans Mooren Giepmans
Student Master SEN Eindhoven
Studentnummer: 214027
Mei 2015
Studiebegeleiders: Wim van der Meulen, Klaas Jan Kuper

Samenvatting

Het onderzoek vindt plaats bij de opleiding Helpende Zorg en Welzijn niveau 2 (HZW) van het ROC Gilde Opleidingen Venlo en richt zich op groepsdynamiek. Een van de speerpunten van de projectgroep passend onderwijs bij Gilde Opleidingen is het zorgen voor een goed pedagogisch klimaat, zodat de leerling zich veilig en prettig voelt in de klas. Bij de opleiding HZW vinden er elk jaar incidenten plaats die voor een onveilig klimaat zorgen. Om dit probleem op te lossen ben ik gaan onderzoeken of een lessencyclus gericht op positieve groepsvorming hierin verandering kan brengen. Dit heeft geleid tot de volgende onderzoeksvraag en deelvragen:

Hoe kan ik samen met mijn teamleden een lessencyclus gericht op groepsvorming inzetten zodat er een positieve groep ontstaat ?

Deelvragen

1. Welk groepsactiviteiten moeten in de lessencyclus aan bod komen om positieve groepsvorming te stimuleren ?
2. Welke factoren hebben invloed op de groepsvorming binnen de eerstejaars groepen HZW niveau 2 ?
3. Welke kenmerken van een positieve groep zijn zichtbaar bij de eerstejaars groepen HZW niveau 2, na het doorlopen van de lessencyclus gericht op groepsvorming ?

In de literatuur is veel beschreven over groepsdynamiek en positieve groepsvorming. Met behulp daarvan, en een combinatie van mijn eigen ervaringen en de praktische toepassing van deze concepten, heb ik een lessencyclus ontwikkeld die helpt bij de het realiseren van het gezochte positieve groepsklimaat. De HZW student beoordeelde de lessencyclus positief. Er zijn een aantal activiteiten in de cyclus die volgens de HZW student verbeterd kunnen worden.

Na het inzetten van de lessencyclus heb ik onderzocht of we kunnen spreken van een positieve groep. Hiervoor heb ik kenmerken uit een positieve groep gebruikt die beschreven zijn door Van Engelen (2014). Na het doorlopen van de cyclus bleek dat de groep hoog scoorde op deze kenmerken. De grootste winst in de groepsvorming was de stijging van 20 % op het verantwoordelijk voelen voor de groep.

In antwoord op factoren die invloed hebben op de groepsvorming, geeft het merendeel van de studenten, ruim 80%, aan dat de lessencyclus invloed heeft gehad op positieve groepsvorming. Tegelijkertijd zegt vrijwel een even groot percentage van de studenten dat leerkrachtgedrag invloed heeft. Iets minder is de invloed van de reguliere lessen en slechts een kwart van het studentengedrag is volgens de studenten zelf van invloed.

Conclusie

Door gericht op de fases van groepsvorming een lessencyclus aan te bieden lijkt de eerstejaars groep HZW zich als positieve groep te ontwikkelen, hierbij zijn de activiteiten en leerkrachtgedrag doorslaggevend.

Inhoudsopgave

Samenvatting

Hoofdstuk 1 inleiding

1.1 inleiding onderzoek.....blz. 04

Hoofdstuk 2 theoretisch kader

2.1 de groep .....blz. 06

2.2 fasevorming .....blz. 06

2.3 de positieve groep .....blz. 08

2.4 factoren die bijdragen aan positieve groepsvorming .....blz. 09

2.5 samenvatting.....blz. 11

Hoofdstuk 3 onderzoeksmethodologie

3.1 context ..... blz. 12

3.2 paradigma.....blz. 12

3.3 onderzoeksstrategie .....blz. 12

3.4 onderzoeksmethoden.....blz. 13

3.5 data analyse.....blz. 13

3.5 respondenten.....blz. 14

3.6.kwaliteit... .....blz. 14

3.7 ethische aspecten.....blz. 14

Hoofdstuk 4 data-analyse

4.1 analyse positieve kenmerken.....blz. 16

4.2 analyse factoren op groepsvorming.....blz. 20

4.3 analyse focusgroep.....blz. 27

4.4 analyse narratief interview..... blz. 28

Hoofdstuk 5 conclusie

5.1 algemene inleiding.....blz. 29

5.2 conclusie deelvraag 1.....blz. 29

5.3 conclusie deelvraag 2.....blz. 30

5.4 conclusie deelvraag 3.....	blz. 30
5.5 eindconclusie.....	blz. 31
5.6 aanbeveling en discussie.....	blz. 32

Bronvermelding.....	blz. 33

Bijlage 1 beoordeling HZW

Bijlage 2 feedback op eerste lessencyclus

Bijlage 3 lessencyclus

Bijlage 4 vragenlijst eerstejaars HZW student

Bijlage 5 workshop team HZW

Bijlage 6 transcriptie narratief interview

Bijlage 7 planning onderzoek

Bijlage 8 posterpresentatie

1.1 Inleiding

Context waarin het onderzoek plaatsvindt

Het onderzoek vindt plaats bij de opleiding Helpende Zorg en Welzijn niveau 2 (HZW) van het ROC Gilde Opleidingen Venlo. Dit is een kleine opleiding met gemiddeld veertig eerstejaars en veertig tweede jaars studenten. Ze krijgen les van een kernteam dat bestaat uit 12 docenten en praktijkinstructeurs. Het is een MBO opleiding niveau 2, waarin studenten worden opgeleid tot beginnend beroepsbeoefenaar. Binnen de opleiding HZW waar ik werkzaam ben als docent en mentor, vraagt de mix van leerlingen om extra competenties van zowel de docent als van het gehele team. De studentengroep niveau 2 is zeer complex (Glaudé & Van Eck, 2012). Om in deze complexe groep een positieve groep te creëren moet je investeren. Het onderzoek richt zich op de eerstejaars studenten en team HZW.

Per augustus 2014 is de wet passend onderwijs van kracht geworden. Vanuit de projectgroep passend onderwijs Gilde Opleidingen gaat de focus uit naar de basisondersteuning. Een van de speerpunten is, zorgen voor een goed pedagogisch klimaat zodat de student zich veilig en prettig voelt in de groep. Een goed pedagogisch klimaat zorgt voor een goed leefklimaat waarvan elke student profiteert. Van Overveld (2014) spreekt hier van algemene preventie.

Aanleiding

De gemiddelde student HZW niveau 2 vraagt om extra competenties van de docent en het team. Er zitten studenten op dit niveau vanwege hun cognitief vermogen, complexe problematiek of slechte motivatie (Glaudé & Van Eck, 2012).

Binnen de afdeling HZW is de onderwijsbehoefte het uitgangspunt en wordt er zoveel mogelijk onderwijs op maat geboden. Dit doet het team intuïtief en met een didactisch en pedagogisch sterk optreden. Dit komt tot uiting in de recente beoordeling van de student HZW.¹ Het docentencorps bij HZW scoort een gemiddelde van 8,5. Ondanks alle inspanningen hebben zich het afgelopen jaar een aantal incidenten voorgedaan in de lesgroep.

Een voorbeeld

Twee studenten uit dezelfde traject – lesgroep hebben ruzie. De ruzie wordt uitgebreid over de telefoon uitgespeeld en de familieleden bemoeien zich ermee. Er worden doodsb bedreigingen over en weer geuit en er zou op school een afrekening plaatsvinden. Na ingrijpen van de politie is dit incident met een sissers afgelopen.

Met een van deze studenten ontstaat opnieuw een probleem. Deze keer met een chronisch ziek meisje uit de groep. Het meisje durft niet meer naar school te komen. Ook deze keer door communicatie via de app. In beide incidenten heeft het meisje meelopers uit de groep gevonden om deel te nemen aan de pesterijen. Door verschillende problematieken die spelen bij HZW zijn er elk jaar van dit soort incidenten in de groep.

In de studentenbeoordeling is geen antwoord te vinden op deze incidenten. De leeropbrengsten zijn goed en de studenten voelen zich gehoord en kunnen bij de docenten terecht. Toch is er iets in het groepsproces aan de hand, waardoor groepsleden elkaar het leven zuur maken.

Probleemstelling

Ondanks de positieve beoordeling van het team HZW, doen zich incidenten voor in de lesgroep en zorgen deze voor onveilige situaties en incidenten. Hierdoor voelen studenten zich niet veilig en

---

¹ Bijlage 1 beoordeling HZW leerjaar 1

worden gehinderd in het leerproces. Problematieken rondom de niveau 2 student vragen om een extra investering van de docent (Glaudé & Van Eck, 2012).

Onderzoeksvraag

Hoe kan ik samen met mijn teamleden een lessencyclus gericht op groepsvorming inzetten zodat er een positieve groep ontstaat ?

Deelvragen

1. Welk groepsactiviteiten moeten in de lessencyclus aan bod komen om positieve groepsvorming te stimuleren ?
2. Welke factoren hebben invloed op de groepsvorming binnen de eerstejaars groepen HZW niveau 2 ?
3. Welke kenmerken van een positieve groep zijn zichtbaar bij de eerstejaars groepen HZW niveau 2, na het doorlopen van de lessencyclus gericht op groepsvorming ?

Gewenste situatie

De lesgroepen ontwikkelen zich tot een positieve groep. Hierin is er wederzijds respect, ruimte voor diversiteit en kunnen studenten goed met elkaar samenwerken. De student voelt zich verantwoordelijk voor de groep en zal zich voor het groepsbelang inzetten (Van Engelen, 2014).

Doelstelling

Na het doorlopen van de ontwikkelde lessencyclus gericht op groepsvorming, vormt zich een positieve groep waarin elke student zich veilig en lekker voelt en zich verantwoordelijk voelt voor het groepsproces. De docent kan hierbij aansluiten bij de onderwijsbehoefte van de student en van de groep.

Hoofdstuk 2 theoretisch kader

Om tot een verantwoorde lessencyclus gericht op groepsvorming te komen is het nodig om een aantal kernbegrippen te verhelderen. In het theoretisch kader komen derhalve de kernbegrippen, groep en positieve groep aan bod. Verder worden de verschillende fases van groepsvorming beschreven. Tot slot een beschrijving van de factoren die een rol spelen in de groepsvorming.

2.1 De groep

In het woordenboek wordt aan een groep de volgende algemene betekenis gegeven: *”aantal personen of dieren dat op een bepaalde manier bij elkaar hoort of samenwerkt”*. Specifiek voor school is de betekenis: *”een aantal leerlingen dat tegelijk dezelfde les volgt”* (Weijnen & Fieq-Weijnen & Hofman, 2006). Volgens Remmerswaal (2001) is er sprake van een groep als de deelnemers met elkaar in interactie staan, en de personen elkaar wederzijds beïnvloeden. Van Engelen (2014) spreekt over een groep als er een gezamenlijk belang of gezamenlijke taak is die vraagt om samenwerking. Daarbij zijn het hebben van een relatie, het innemen van een rol en afgesproken groepsnormen kenmerken die maken dat je over een groep kunt spreken.

2.2 Groepsvorming

Op het moment dat studenten voor het eerst bij elkaar komen, start het proces van groepsvorming. Van Overveld (2014) beschrijft dat de mentor in de eerste periode de mogelijkheid heeft om van een willekeurige groep studenten een positieve groep te vormen. Na zes tot acht weken zijn volgens hem de rollen, normen en waarden, grotendeels bepaald voor de rest van het jaar. Volgens Tuckman (Van Overveld, 2014) verloopt de groepsvorming in vijf fases. Schmuck & Schmuck (Donkers, 2008) spreken van drie fases tot groepsvorming. Daarin geven ze een variabele tijdsspanne aan. In grote lijnen komen de fases overeen.

2.2.1. Fases volgens Tuckman (1965) en Schmuck & Schmuck (1980).

In Fase 1 spreekt Tuckman (Van Overveld, 2014) van *“Forming, de fase van kennismaking en oriëntatie”*. Schmuck & Schmuck (Donkers, 2008) spreken in de eerste fase van verkenning. Beide beschrijven hetzelfde proces in deze fase. De nieuwe leden van de groep moet elkaar leren kennen.

“Leraren en leerlingen ontmoeten elkaar eerst als personen, zij beoordelen elkaar op basis van persoonlijke waarden. Onderwijs heeft aldus eerst een intermenselijke betekenis en pas daarna een onderwijskundige” (Stevens, 1997).

De Bakker & Mijland (2009) beschrijven met behulp van de behoeftepiramide van Maslow de basisvoorwaarden voor de groep. Ze stellen dat er in de groep eerst aan de basisbehoeften voldaan moet worden om tot maximale ontplooiing te komen. De basisbehoefte veiligheid vormt de basis voor de groep. Activiteiten die het kennismaken met medestudenten, docenten, het gebouw, de school, de stad en de opleiding mogelijk maken zijn passend in deze fase. Het kennen van de omgeving in al zijn facetten zorgt voor een gevoel van veiligheid. Vanuit de basisbehoefte, veiligheid en acceptatie, is het voor de student belangrijk om bij de groep te horen (Stevens, 1997). In dat kader is het belangrijk dat studenten de kans krijgen om elkaar te ontmoeten. Het is volgens Ebbens & Ettehoven (2014) belangrijk dat de mentor invloed uitoefent op de samenstelling van de groep. Plaats toewijzing en het regelmatig wisselen van plaats zorgt ervoor dat studenten met iedereen in contact kunnen komen. Donkers (2008) pleit ook voor keuze van plaatsbepaling. Hij legt hierin meer de nadruk op het leiding nemen, en de norm stellen.

2.2.2. Fase 2

“Norming : gemeenschappelijke normen over wat wel en niet gewenst is”.

In de tweede fase is het volgens Tuckman (Van Overveld, 2014) belangrijk dat het duidelijk is hoe er met elkaar omgegaan wordt. Er is in deze fase een belangrijke rol weggelegd voor de mentor (De Bakker & Mijland, 2009). Hij zal de norm moeten stellen en de kaders waarin de groep zich mag bewegen duidelijk moeten overbrengen. Teitler (2009) spreekt hier van een packleader. Hij stelt dat de groepsleden van de groepsleider willen horen wat de bedoeling is en hoe ze zich moeten gedragen. De mentor moet sturing geven en de regie hebben. Voorbeelden als Coach Herman Boone van de Titans en het discriminatie experiment van Jane Elliott (Reuvekamp, 2010) uit de jaren zeventig, laten de invloed zien op de vorming van de groep. Beide voorbeelden leren dat door het stellen van de norm en het voorbeeldgedrag van de docent, veel invloed is op de vorming van de groep in zowel negatieve als positieve zin. De mentor doet ertoe (Marzano, 2011).

Norming is de fase van het vastleggen van regels en afspraken. Volgens Golly en Sprague (2009) zijn goede regels en afspraken positief geformuleerd en beginnen vaak met *we*. Om het succes voor het uitvoeren van de regels te vergroten is het mede-eigenaar maken hiervan helpend (Kienhuis, 2008). Golly en Sprague (2009) geven er de voorkeur aan het gedrag of de vaardigheid zo concreet mogelijk te beschrijven. Volgens hen lijkt dit ervoor te zorgen dat de student het positieve gedrag of sociale vaardigheid beter kunnen volhouden. Volgens Visser (2013) is het geven van indirecte feedback het meest effectief omdat leerlingen op deze manier uitgenodigd worden zelf na te denken over wat er goed is gegaan. Op deze manier ontstaat er een growth mindset.

2.2.3 Fase 3

“Storming: strijd om invloed, verkrijgen van leiderspositie”.

Bij Schmuck & Schmuck (Donkers, 2008) is dit fase 2. Het is de fase van machtsstrijd. Op het moment dat de student een eerste gevoel van veiligheid ervaart, gaat hij de strijd aan om invloed uit te kunnen oefenen (Donkers, 2008). Invloed hebben op de groep is een basisbehoefte wanneer een nieuwe groep wordt gevormd (Van Overveld, 2014). Aan de ene kant wordt de docent uitgedaagd en aan de andere kant wordt de positie van de studenten onderling gecheckt. Zowel Schmuck & Schmuck (Donkers, 2008) als Tuckman (Van Overveld, 2014) beschrijven deze strijd en leggen de nadruk op het normale karakter hiervan. Door activiteiten die beschreven staan in de fase van Norming, wordt deze fase in goede banen geleid. Er ontstaan groepsnormen die bepaald zijn door de mentor. De mentor creëert een omgeving waarin de student goed gedrag kan laten zien (Teitler, 2009).

Volgens Van Overveld (2014) hangt de heftigheid van deze fase af van de persoonlijkheid van de student die invloed wil hebben. Als de student een prettige sociale positieve persoonlijkheid heeft, heeft deze een positieve invloed op de groep. Is de student met leidersactiviteiten dwars, agressief of dominant, dan kan de informele leider (student) de formele leider (mentor) uitdagen en proberen het gezag over te nemen. De informele leider zorgt dan voor een negatief groepsklimaat (Van Overveld, 2014). Schmuck & Schmuck (Donkers, 2008) zien de spanningen en conflicten als een kans voor de student om te groeien en te leren in de interactie, meningsvorming en het luisteren naar perspectieven van anderen.

2.2.4 Fase 4

“Performing: langere periode van rust en plezierige samenwerking”.

Bij Schmuck & Schmuck (Donkers, 2008) is dit fase 3, de fase van efficiënte uitvoering van taken. Na het doorlopen van de fases kan er door de goede begeleiding, een positieve groep zijn ontstaan, waarin samenwerken en elkaar helpen normaal is. Er wordt dan in een prettige sfeer gewerkt (Van Overveld, 2014). Conflicten komen minder voor, en als deze er zijn worden ze snel opgelost (Van Overveld, 2014). Deze fase vraagt volgens Gielis, Konig & Lap (1996) aandacht van de mentor om het groepsproces te onderhouden. Zij benoemen samenwerkingsopdrachten, activiteiten die de groepsidentiteit versterken en het bevorderen van onderlinge contacten. Als er na het doorlopen van de fases een negatief groepsklimaat is ontstaan, is dit bijna onmogelijk om te buigen (Bijleveld, 2012). Het veranderen van de groepssamenstelling zou dan een maatregel kunnen zijn om het negatieve

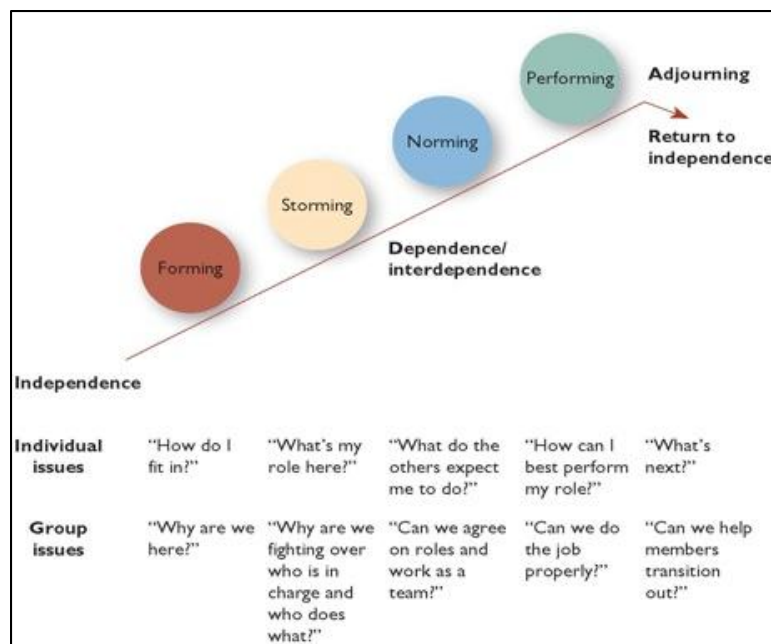
proces om te buigen. Er ontstaat op dat moment een nieuwe groep waarin de fases opnieuw doorlopen worden.

Na een periode van positieve en constructieve samenwerking is het mogelijk dat de groep een terugval krijgt. De storming fase kan zich weer aandienen. Dit kan ontstaan door stress van studenten of door een nieuwe samenstelling van de groep. In verschillende literatuur wordt ook aangegeven dat na elke vakantie de fases 2 en 3 kort worden doorlopen.

2.2.5 Fase5

“Adjourning: de groep houdt op met bestaan”.

Schematisch zien de fases volgens Tuckman er als volgt uit, figuur 2

figuur: 2 [class connection] (n.d.). copyrightholder unknown retrieved from <https://classconnection.s3.amazonaws.com/1908/flashcards/783973/jpg/tuckman%27s-5-stage-theory.jpg>

2.3 De positieve groep

Kenmerkend voor een positieve groep is dat de studenten en docenten zich welkom en prettig voelen. Het prettig voelen in de groep is een voorwaarde om de taken van de groep goed uit te voeren. Van Engelen (2014) stelt dat een positieve groep bijdraagt aan het sociaal beter functioneren van de student en dat deze een positief zelfbeeld kan ontwikkelen. Verder spreekt hij over opbrengsten als plezier, betere leerresultaten, minder ordeproblemen, elkaar helpen, prettig pedagogisch klimaat, prettige omgangsvormen en een positieve ervaring voor later. De Bakker & Mijland (2009) zeggen dat een positief groepsklimaat zorgt voor minder gedragsproblematiek en voor betere resultaten.

Een positieve groep kun je volgens Van Engelen (2014) aan verschillende kenmerken herkennen. Zo is de groep eensgezind en gemotiveerd, voelen studenten zich verantwoordelijk voor de groep en zoeken naar positieve oplossingen. Er is respect voor ieders mening en karakter en men is bereid tot samenwerking. De groep voelt zich veilig en is positief.

2.4 Factoren die bijdragen aan positieve groepsvorming

2.4.1 De mentor

Zoals we al eerder hebben gezien, doet de mentor ertoe (Marzano, 2011).

Glaudé & Van Eck (2012) beschrijven competenties die belangrijk zijn in het begeleiden van de MBO 2 student. Competenties als het bezitten van empathisch vermogen, het hebben van een persoonlijke band, het geduldig zijn of het aanvoelen van de behoefte van de leerling (Glaudé & Van Eck, 2012). Dit zijn competenties die vallen in het spectrum relatie.

Volgens ervaren VO docenten is er een top drie van competenties voor passend onderwijs op alle niveaus (Van Overveld, 2014). Deze top drie bestaat uit:

1. Investeren in een goede relatie met de studenten
2. Structuur bieden en consequent zijn.
3. Flexibel zijn.

Ad 1. Investeren in een goede relatie met de studenten (Pedagogisch stijl).

Relatie onderhouden behoort tot één van de psychologische basisbehoeften. Ieder kind wil erbij horen en gezien worden (Stevens, 1997). Investeren in het leren kennen van de studenten is de basis voor het opbouwen van een goede relatie. Dit vraagt een goede voorbereiding. Interesse tonen, complimenten geven en het laten voelen dat de student meer dan welkom is.

Het vormen van een positieve groep vraagt van de mentor dat hij kan zorgen voor een ontspannen sfeer. Vaardigheden als het groepsproces evalueren, conflicten bespreekbaar maken en de ontwikkelingen met de studenten reflecteren zijn nodig om de verantwoordelijkheid voor de groep bij de student te laten. Volgens Marzano (2011) is er een effectieve relatie als de mentor een balans weet te vinden tussen gematigde dominantie en gematigde medewerking. Enerzijds houdt de mentor de leiding en anderzijds geeft hij verantwoordelijkheden en vrijheid (Bijleveld, 2012).

Ad 2. Structuur bieden en consequent zijn

Buiten een effectieve pedagogische stijl heeft ook de didactische stijl een preventieve invloed op gedragsproblemen in de groep. Veel studenten zullen goed gedrag laten zien met minder duidelijke regels. Het zijn vooral de kwetsbare studenten met sociale en emotionele problemen die zeer sterk de behoefte aan duidelijkheid, structuur en concrete verwachtingen hebben (Jeninga, 2011).

De effectieve mentor biedt structuur en is consequent. Deze gedragshouding biedt volgens Teitler (2009) veiligheid voor zowel de docent als de student. Volgens Boekaerts & Simons (1995) onderscheiden effectieve leerkrachten zich van minder effectieve leerkrachten op de verschillende gedragspatronen. Het onmiddellijk teruggrijpen op de afgesproken regels en ingrijpen als de intenties van de student negatief zijn, vallen in het kader van dit onderzoek op.

Regels en routines geven houvast en zorgen voor duidelijkheid. Volgens Van der Wolf & Van Beukering (2009) werken deze regels alleen als er actief wordt gewerkt aan de naleving ervan. Ze stellen dat de mentor hiervoor als rolmodel fungeert. Lamude en Scudder (Pameijer, Van Beukering, Van der Wulp & Zandbergen, 2012) hebben het over een basishouding die belangrijk is. Ze spreken over voorbeeldgedrag op het vlak van respect, beleefd en vriendelijk zijn, verplaatsen in de gevoelens, eerlijk zijn, relativeren, humor, fouten kunnen toegeven (Van der Wolf & Van Beukering, 2009).

Ad.3 Flexibel zijn

Docenten moeten de interactie kunnen afstemmen op de groep, de student en de context waarin het gedrag zich afspeelt (Van Overveld, 2014). Van Overveld (2014) spreekt hier over het flexibel kunnen inzetten van een handelingsrepertoire en het kunnen beschikken over de nodige ervaring en intuïtie.

Leary (Remmerswaal, 2001) heeft dit inzichtelijk gemaakt en pleit voor het inzetten van een effectieve pedagogische stijl. In het situationeel leiden van een groep, beschrijven Hersey en Blanchard (Goossens, 2009) dat de situatie van de groep de leiderschapstijl bepaalt. De mate van motivatie en

competentie bepalen welke leiderschapsstijl het beste kan worden ingezet. Zij gaan uit van vier leiderschapsstijlen. De directieve, overtuigende, participerende en begeleidende stijl (Goossens, 2009).

2.4.2. De MBO-2 student

‘De ontwikkeling van leerlingen wordt bepaald volgens de interactie met allerlei factoren in de onderwijssituatie. Centraal staat de vraag: wat heeft deze leerling, in deze onderwijsleersituatie met deze leraren aan ondersteuning nodig’ (Van Meersbergen & Jennings, 2012).

Na het behalen van het vmbo- diploma start de leerling op het mbo. De veelal zestien, zeventienjarige leerlingen beginnen in een geheel nieuwe omgeving. Een nieuwe opleiding, een nieuwe stad, onbekende leraren en klasgenoten uit verschillende scholen, dorpen en steden.

De MBO- student is een puber of adolescent (tussen de 16 en 19 jaar). Deze groep is volop bezig met identiteitsvorming. De puber wil graag gezien en aangesproken worden op datgene wat hij kan. Hij wil gewaardeerd en competent gevonden worden (Stevens, 1997). Waar eerst de mening van de ouders opvoeders of docenten nog bepalend waren, hechten de pubers meer belang aan de mening van leeftijdsgenoten ook wel peergroup genoemd (Van Meersbergen & Jennings, 2012). Het belang om bij de groep te willen horen is voor deze groep extra belangrijk.

Ritzen (Glaudé & Van Eck, 2012) beschrijft de MBO 1 en 2 student als risicjongere. Er zouden zich in deze groep relatief meer problemen voordoen op cognitief, sociaal-economisch en sociaal-economisch vlak. De omgeving van de student leidt er vaak toe dat studenten minder bekend zijn met waarden en normen die op school gelden (Glaudé & Van Eck, 2012).

2.4.3 Activiteiten en onderwijsbehoefte van de groep

Zowel De Bakker & Mijland (2009) als Bijleveld (2012) en Van Overveld (2014) hebben aan de hand van het fasemodel volgens Tuckman activiteiten beschreven die passen bij de verschillende fases. Valkuil hierbij is dat elke groep hetzelfde nodig zou hebben en dat de fases in een vaste volgorde en in een omschreven tijdspanne zich afspelen. In een niet begeleide of slecht begeleide groep zal de stormingsfase zich voor de norming afspelen. Dit kan leiden tot een negatieve groep. Het is dus zaak om vanaf de start de groep goed te begeleiden waardoor de norming voor een gereguleerde storming zorgt. Elke groep vraagt om een specifieke aanpak en aanbod van activiteiten. Van Overveld (2014) heeft in onderstaand schema (figuur 3) de onderwijsbehoefte per fase helder uiteen gezet. Kijkend naar de behoefte kan er een passende activiteit plaatsvinden. Omdat het groepsproces een dynamisch proces is, zal de mentor zich altijd de vraag moeten stellen of de activiteit aansluit aan de onderwijsbehoefte van de groep op dat moment. Het vangen van de groepsvorming in tijd is een indicatie en geeft richting. Het steeds opnieuw afstemmen op de groep zal moeten bepalen welke groepsactiviteiten aanbod moet komen.

Fasen van de groepsvorming	Algemene onderwijsbehoeften van de groep
Forming	• een leraar die leerlingen met elkaar in gesprek brengt • ondersteuning bij het ontdekken van de leer- en leefomgeving • een leraar die ieder kind het gevoel geeft erbij te horen
Norming	• een leraar die duidelijk is • een leraar die de regels en gedragsverwachtingen expliciteert • een leer- en leefomgeving die veilig is
Storming	• hulp bij het bepalen van ieders positie in de groep • een leraar die aandacht besteedt aan het omgaan met conflicten • activiteiten die pestgedrag voorkomen • groepsgenoten die respect tonen voor elkaar, elkaars mening en karakter
Performing	• een leer- en leefklimaat waarin plezier, rust en orde het uitgangspunt zijn • activiteiten die uitnodigen tot samenwerking • een leraar die ieders talent tot bloei laat komen
Adjourning	• een leraar die leerlingen voorbereidt op het naderend afscheid • een pedagogisch klimaat waarin de sfeer tot aan het eind plezierig is

Figuur 3: Van Overveld, 2014. Groepsplan gedrag. Gedownload op 8 februari 2015 van, <http://3.bp.blogspot.com/-HCCCEXHlwnw/UUhAGu-F-VI/AAAAAAAAARA/c4voSrtkkIU/s1600/onderwijsbehoeftegroep.jpg>

2.5 Samenvatting.

Groepsvorming wordt gestuurd door psychologische basisbehoeften. Het veilig voelen is de eerste voorwaarde om te komen tot een positieve groep (De Bakker & Mijland, 2009). Verder hebben we gezien dat de psychologische basisbehoeften, het erbij willen horen, het invloed willen hebben en de behoefte aan persoonlijk contact belangrijke basisingrediënten zijn voor groepsvorming (Van Overveld, 2014). In de eerste zes weken is vooral het maken van contact, het bouwen aan relatie en het stellen van de norm wezenlijk belangrijk. De activiteiten zullen hier op moeten worden afgestemd. Al vanaf de eerste dag kan de fase storming zich aandienen. Het is derhalve belangrijk dat de mentor op dat moment al bezig is met norming. Voorbeeldgedrag, leiding nemen, regels formuleren met de groep en omgangsnormen aanleren is vanaf dag één nodig (Teitler, 2009). Voor de MBO-2 student is verder een empathische, luisterende en geduldige mentor van belang. Het is belangrijk om veel gelegenheid tot contact en kennismaking in te bouwen. Het sturen/ leiding geven in de groepssamenstelling kan hierin ondersteunend zijn (Ebbens & Ettekoven, 2014). In tegenstelling tot Bijleveld (2012) en De Bakker & Mijland (2009) gaan Gielis, Konig & Lap (1996) ervanuit dat groepsvorming altijd plaats vindt. Het beperken van groepsvorming tot 6 weken zou derhalve niet afdoende zijn. Gielis, Konig & lap (1996) spreken hierbij over een onderhoudsbeurt van de groep. Groepsvorming hangt van verschillende factoren af, daarom zal de mentor zich regelmatig af moeten vragen wat de groep nodig heeft. Extra aandachtspunten zijn de dagen na elke vakantie en veranderingen binnen de groep.

Hoofdstuk 3 Methodologie

3.1 Context

Het onderzoek vindt plaats bij de eerstejaars studenten van de opleiding Helpende Zorg en Welzijn (HZW) van het ROC Gilde Opleidingen Venlo. Dit is een mbo opleiding niveau 2, waarin studenten worden opgeleid tot beginnend beroepsbeoefenaar. Om positieve groepsvorming te bevorderen, wordt een lessencyclus gericht op groepsvorming ontworpen en ingezet.

3.2 Ontwerponderzoek in relatie met kritisch-emancipatorische paradigma

Kritisch-emancipatorische paradigma gaat uit van de wens om iets aan een situatie te veranderen (De Lange, Schuman & Montessori, 2011). Hiervoor is het nodig om buiten de kaders te kijken. Wat hebben we tot nu toe gedaan en hielp dit? Als iets niet werkt, stop ermee, en probeer iets anders (Cauffman & Van Dijk, 2010).

Bij HZW is er altijd drie dagen aandacht geweest voor kennismaking tijdens de introductie. Daarna werden reguliere lessen opgestart. Nu wordt er van het team gevraagd om in de eerste weken expliciet met de groep te werken aan groepsvorming. Door het team te betrekken bij het ontwerpen van de lessencyclus en door het geven van informatie middels een workshop hoop ik het team mee te kunnen laten bewegen en de situatie te veranderen.

3.3 Onderzoeksstrategie

Mijn onderzoek richt zich op een nieuw ontwerp. Dit type onderzoek levert een bijdrage aan het oplossen van een praktijkprobleem (De Lange et al., 2011).

Er is een concreet tastbaar ontwerp dat ingezet kan worden door iedereen en richt zich op de verbetering van de beroepspraktijk.

Het ontwerponderzoek bestaat volgens De Lange et al. (2011) uit drie fases,

1. Fase van vooronderzoek.

Bestaande uit een probleemanalyse, behoefte en contextanalyse en literatuurstudie. Het vooronderzoek bestaat uit het bezoeken van de VMBO school Metameer en literatuurstudie. Hierin wordt aangetoond dat het aandacht hebben voor groepsvorming leidt tot positieve groepen. De literatuurstudie is tevens gericht op het verkennen van geschikte activiteiten passend bij de verschillende fases. (De Bakker & Mijland, 2009, Bijleveld, 2012, Van Overveld, 2014).

2. Ontwerpfase volgens De Lange et al. (2011)

- Ontwerpen van het eerste prototype. Met behulp van de bestudeerde literatuur wordt een lessencyclus gericht op groepsvorming ontworpen. Daarop volgt een feedbackronde.
- Met de feedback² volgt aanpassing en wordt het tweede ontwerp gemaakt. Het tweede ontwerp wordt tijdens de eerste 6 weken van het schooljaar aangeboden aan de eerstejaars studenten HZW cohort 2014-2016³. In dit stadium wordt het ontwerp onderzocht door middel van vragenlijsten, interviews en door de focusgroep. Na verwerking van deze data ontstaat de eindversie.

3. Evaluatiefase

Eindversie. Het tweede ontwerp wordt na de analyse en conclusie van de data aangepast.

---

² Bijlage 2 feedback op eerste ontwerp

³ Bijlage 3 lessencyclus

3.4 Onderzoeksmethoden

De methodes die worden ingezet moeten leiden naar antwoord op de deelvragen. Ik maak in mijn onderzoek gebruik van een vooronderzoek, literatuurstudie, vragenlijst⁴, focusgroep en narratief interview.

Deelvraag 1. Welk groepsactiviteiten moeten in de lessencyclus aan bod komen om positieve groepsvorming te stimuleren ?

Instrument literatuurstudie:

In eerste instantie heb ik me gericht op literatuur dat theorie aan praktische activiteiten koppelt. Het model van Tuckman (Van Overveld, 2014) was hierbij het uitgangspunt. Tijdens het onderzoek, is de verdieping gekomen vanuit onderliggende modellen, zoals het adaptief onderwijs (Stevens, 1997) en de basisbehoeften van Maslov (De Bakker & Mijland, 2009).

Instrument vragenlijst eerstejaars studenten HZW cohort 2014-2016

Om te meten of de lessencyclus als instrument bijdraagt aan positieve groepsvorming, heb ik de inhoud van de lessencyclus laten beoordelen.

Deelvraag 2. Welke factoren hebben invloed op de groepsvorming binnen de eerstejaars groepen HZW niveau 2 ?

Instrument narratief interview

Dit interview voer ik met de drie mentoren HZW die het ontwerp hebben uitgevoerd. Zij hebben ervaring opgedaan met de lessencyclus en de bevindingen van deze drie kunnen leiden tot een beter ontwerp en aanbevelingen.

Instrument focusgroep

Het team HZW vormt de focusgroep. Het gehele team geeft feedback op het eerste ontwerp. Er wordt in een workshop informatie gegeven over groepsdynamica om het belang van de lessencyclus te onderschrijven.

In een bijeenkomst met de focusgroep probeer ik antwoord te krijgen op wat volgens hen leerkracht gedrag is dat groepsvorming positief beïnvloed. Omdat de mentor ertoe doet, ligt hier de sleutel tot succes.

Instrument vragenlijst eerstejaars studenten HZW cohort 2014-2016

De studenten geven antwoord over de invloed van de lessencyclus, leerkrachtgedrag en reguliere lessen op de groepsvorming.

Deelvraag 3. Welke kenmerken van een positieve groep zijn zichtbaar bij de eerstejaars groepen HZW niveau 2, na het doorlopen van de lessencyclus gericht op groepsvorming ?

Instrument vragenlijst eerstejaars studenten HZW cohort 2014-2016

De studenten geven een oordeel over de groepsvorming met behulp van een op het onderzoek gericht ontworpen vragenlijst. In de vragenlijst heb ik gebruik gemaakt van de kenmerken van een positieve groep, beschreven door Van Engelen (2014). Ik kan met deze kenmerken meten of er sprake is van een positieve groep.

3.5 Analyseren van data

Kwalitatieve data analyse

Bij het analyseren van het narratief interview en de focusgroep ga ik grotendeels uit van de inductieve benadering (De Lange et al., 2011). In de data probeer ik zoveel mogelijk onbevange waar te nemen

---

⁴ Bijlage 4 vragenlijst

en schrijf dit uit. Daarna ga ik op zoek naar algemene wetmatigheden of theorieën. Het voordeel van deze analyse is dat de beleving van het team en de drie mentoren het uitgangspunt is.

Kwantitatieve data analyse

Bij de analyse van de vragenlijst maak ik gebruik van overzichtstabellen. Van de eerste tien vragen, die handelen over positieve kenmerken van de groep, zet ik de gegevens van week 1 en week 6 naast elkaar in een kolomdiagram. Hierdoor wordt in 1 oogopslag de verandering na het doorlopen van de lessencyclus zichtbaar.

Met het radardiagram maak ik de antwoorden van de studenten inzichtelijk die gaan over beoordeling en tips. Hierdoor worden uitschieters en parallellen duidelijk.

3.6 Respondenten

- Alle eerstejaars studenten HZW cohort 2014-2016. Zij gaan de lessencyclus doorlopen. Op het rooster staat de les omgangskunde.
- Een collega die mee ontwikkelt met het eerste ontwerp. Hij heeft veel expertise en kennis omtrent groepsdynamica.
- 3 mentoren die de lessencyclus aanbieden aan de eerstejaars studenten.
- Focusgroep, negen teamleden van het team HZW.

3.7 De kwaliteit van het onderzoek

Betrouwbaarheid

In de onderwijspraktijk veranderen steeds de omstandigheden, het is daarom moeilijk om over betrouwbaarheid te spreken.

Ik kan betrouwbaarheid in de methode inbouwen door hetzelfde te meten in meerdere vraagstellingen en meetinstrumenten. Ik verhoog de betrouwbaarheid door het laten checken van de verslaglegging na interview. Door elke stap in het onderzoek nauwgezet te beschrijven en te delen met het team wordt het proces transparant. Ik zal steeds een goed onderscheid moeten blijven maken tussen waarnemen en interpretatie. Door hier alert op te zijn verhoog ik de betrouwbaarheid (Kallenberg, Koster, Onstenk & Scheepsmas, 2007).

Validiteit

Meet het meetinstrument, wat het moet meten. Geeft het antwoord op de onderzoeksvraag?

De vragenlijst wordt voor feedback aan het team aangeboden. Komen alle relevante aspecten in de vragenlijst voor (Kallenberg et al., 2007).

In dit stuk dien ik rekening te houden met het niveau van de student. Bij het gebruik van vragenlijsten zal ik de zinsbouw en woordgebruik toegankelijk moeten maken en houd ik rekening met de lay out.

Triangulatie

Om de validiteit te verhogen worden verschillende bronnen en methoden gebruikt. Het regelmatig terugkoppelen naar de participanten verhoogt de validiteit (Kallenberg et al., 2007).

Ik maak gebruik van verschillende respondenten te weten eerstejaars studenten en team HZW en de gedragskundige. Verder maak ik gebruik van literatuurstudie, narratief interview, vragenlijsten en een focusgroep.

3.8 Ethische aspecten

In het praktijkgericht onderzoek zijn de wijze van handelen en de integriteit van de onderzoeker belangrijk (De Lange et al., 2011). Andriessen, Onstenk, Delnooz, Smeijsters & Peij (2010) hebben

een gedragscode voor praktijkgericht onderzoek opgesteld. Hierin komen onder andere de volgende aspecten aan de orde.

- Het onderzoek dient dienend te zijn voor professionals of dient het maatschappelijke belang. Het ontwerp kan ingezet worden in onze eigen sector, maar kan ook Gilde breed worden gebruikt.
- Respectvol naar collega's / mede onderzoekers naar participanten.
In mijn communicatie over mijn onderzoek ben ik transparant. Tijdens teamvergaderingen houd ik het team op de hoogte van nieuwe ontwikkelingen en uitkomsten. Ik zal transparant moeten zijn over wat ik onderzoek en wat er met de uitkomsten gebeurt. Binnen het team HZW is er openheid, transparantie en vertrouwen.
- Het onderzoek gebeurt zorgvuldig en nauwkeurig. Hiervoor verwijs ik naar betrouwbaarheid en validiteit. Het verwerken van de data dient zorgvuldig te gebeuren.
- Integer onafhankelijk en trouw aan eigen waarden
Ik zal me bewust moeten zijn van mijn dubbele rol als onderzoeker en als teamlid. Mijn rol als collega in het team mag niet van invloed zijn op mijn kritische onderzoekende houding als onderzoeker.
- Het regelmatig laten toetsen van bevindingen door critical friends.

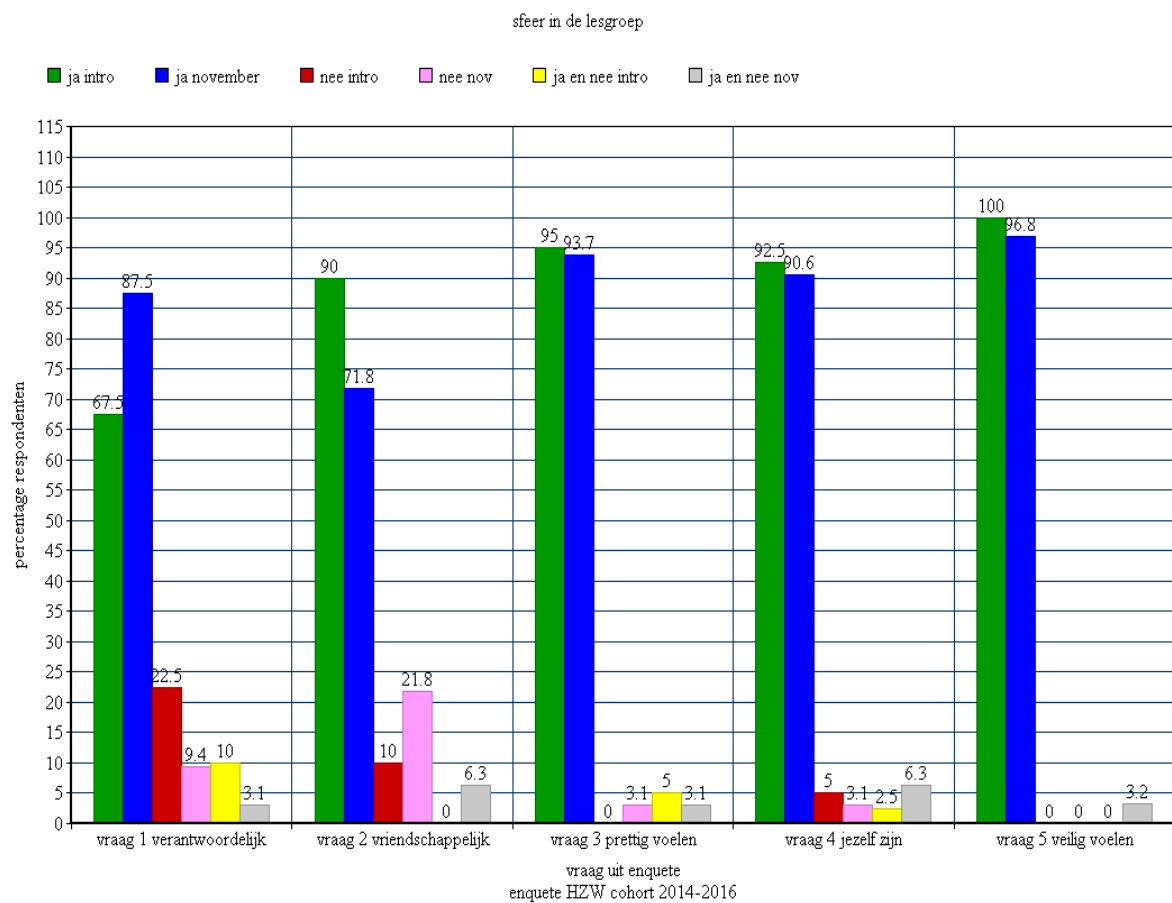
Hoofdstuk 4, analyse van data

4.1 analyse van factoren op positieve groepsvorming

Data uit de vragenlijst. Deze is in de eerste week van de introductie en de week na de herfstvakantie aangeboden aan alle eerstejaars studenten HZW cohort 2014-2016. De eerste 10 vragen hebben betrekking op kenmerken van een positieve groep. Uit deze data wordt duidelijk of we kunnen spreken van een positieve groep.

Kenmerken lesgroep. Eerstejaars studenten HZW cohort 2014- 2016. Introductieweek			
Vraag:	ja	nee	anders
1. Voel jij je verantwoordelijk voor de sfeer in de lesgroep?	27	9	3x ja en nee 1x niet beantwoord
2. Is de relatie met alle leerlingen in de lesgroep vriendschappelijk?	36	4	
3. Voel ij je prettig in de lesgroep?	38		2 x Ja en nee
4. Kun jij jezelf zijn in de lesgroep?	37	2	1 x ja en nee
5. Voel jij je veilig in de lesgroep?	40		

Kenmerken lesgroep. Eerstejaars studenten HZW cohort 2014- 2016. 17 november 2014.			
Vraag:	ja	nee	anders
1. Voel jij je verantwoordelijk voor de sfeer in de lesgroep?	28	3	1 x niet beantwoord
2. Is de relatie met alle leerlingen in de lesgroep vriendschappelijk?	23	7	2x beide
3. Voel ij je prettig in de lesgroep?	30	1	1x beide
4. Kun jij jezelf zijn in de lesgroep?	29	1	2x soms
5. Voel jij je veilig in de lesgroep?	31		1x ja en nee

Opvallende data uit de eerste 5 vragen

Alleen op vraag 1 is het antwoord na 6 weken met ja gestegen. 87 % van de studenten antwoord na het volgen van de lessencyclus zich verantwoordelijk te voelen voor de sfeer in de groep. Dit is met 20 % gestegen.

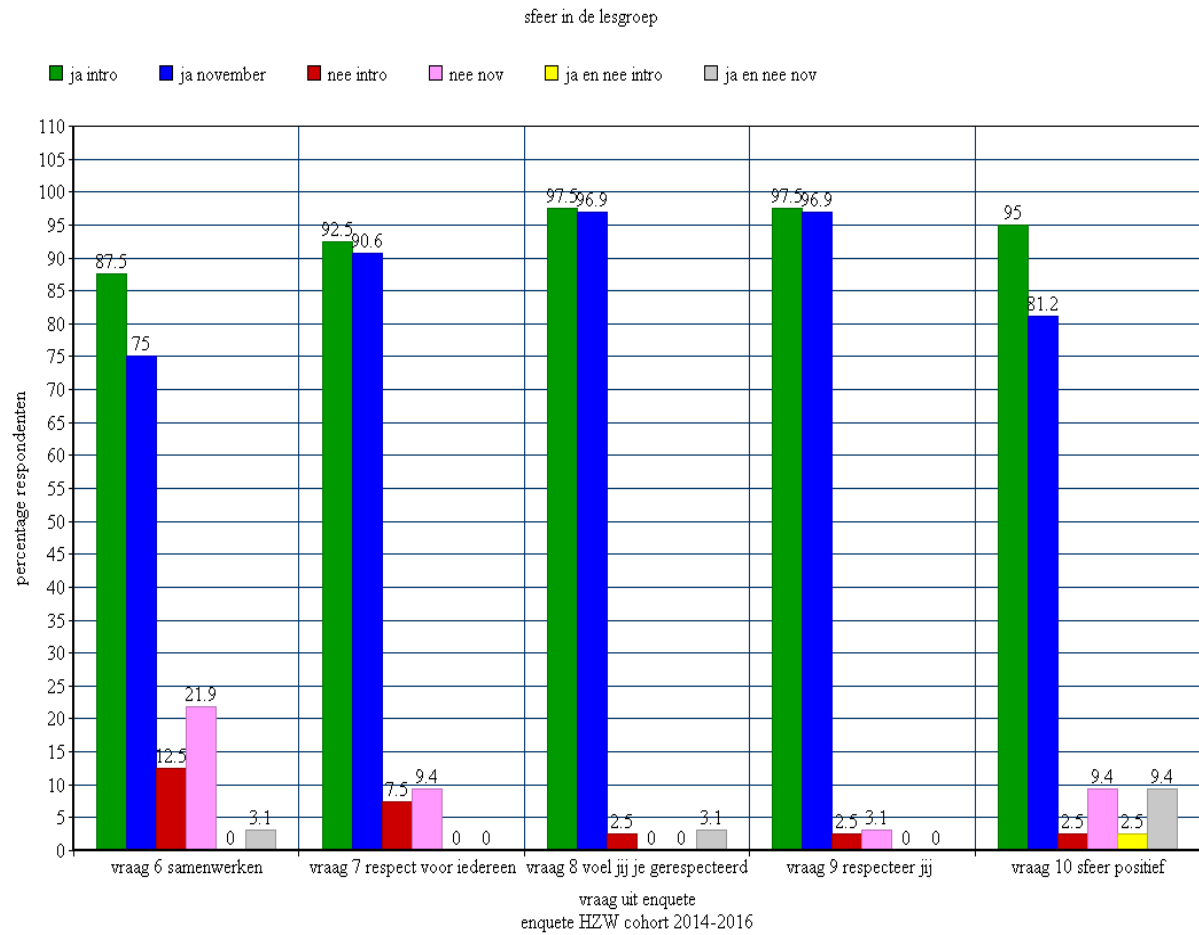
Vraag 2. Met bijna 18,2 % is het voelen van een vriendschappelijke relatie na de lessencyclus gedaald.

Vraag 3, 4 en 5 tonen verschillen die kleiner zijn dan 4%. Op het gebied van veilig voelen is opvallend dat dit na 6 weken door 1 student met ja en nee wordt beantwoord.

Vraag 6 t/m 10 kenmerken positieve groep

Kenmerken lesgroep. Eerstejaars studenten HZW cohort 2014- 2016. 17 november 2014.			
Vraag:	ja	nee	anders
6. Kun je met iedereen in de lesgroep samenwerken?	24	7	1x soms
7. Is er respect voor iedereen in de lesgroep?	29	3	
8. Voel jij je gerespecteerd door iedereen in de lesgroep?	31		1x soms
9. Respecteer jij iedereen in de lesgroep?	31	1	
10. Is de sfeer in de lesgroep positief: ondersteunend Warm, rustig , vrolijk, enthousiast, taakgericht en Tolerant?	26	3	3x soms

Kenmerken lesgroep. Eerstejaars studenten HZW cohort 2014- 2016. Introductie 5 september 2014			
Vraag:	ja	nee	anders
6. Kun je met iedereen in de lesgroep samenwerken?	35	5	
7. Is er respect voor iedereen in de lesgroep?	37	3	
8. Voel jij je gerespecteerd door iedereen in de lesgroep?	39	1	
9. Respecteer jij iedereen in de lesgroep?	39	1	
10. Is de sfeer in de lesgroep positief: ondersteunend Warm, rustig , vrolijk, enthousiast, taakgericht en Tolerant?	38	1	1x ja en nee

Opvallende data uit vraag 5 tot en met 10

Vraag 6. Kun je met iedereen in de lesgroep samenwerken. Dit is met 12,5 % gedaald t.o.v. de intro.

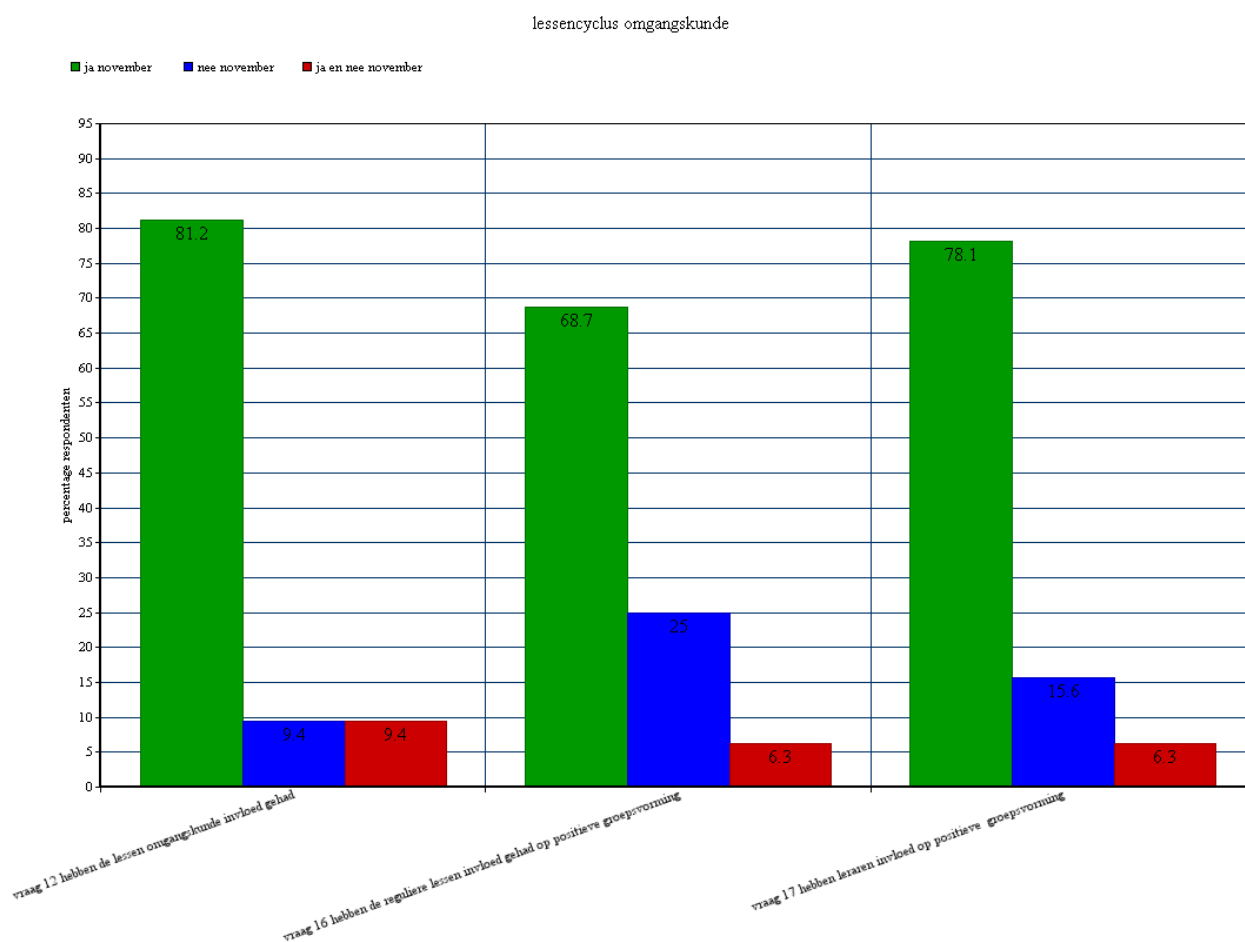
Vraag 7, 8 en 9 tonen minder dan 2% verschil. Opvallend is wel dat als de vraag over de ander gaat, is er voor iedereen respect in de groep, dat dit zowel in de intro als in november lager uitvalt. Als het gaat over het eigen perspectief is het percentage hoger.

Vraag 10. Volgens de studenten is de sfeer na 6 weken met 14 % minder positief geworden.

4.2 analyse factoren op groepsvorming

In vraag 12,, 16 en 17 van de vragenlijst, wordt de eerstejaars studenten HZW gevraagd naar factoren die invloed hebben op de groepsvorming.

Vragen over de lessencyclus. Eerstejaars studenten HZW cohort 2014- 2016. 17 november 2014.			
Vraag:	ja	nee	anders
12.Hebben de lessen omgangskunde invloed gehad op positieve groepsvorming ?	26 81,2%	3 9,4%	3x ja en nee 9,4%
16. Hebben de reguliere lessen invloed gehad op positieve groepsvorming	22 68,7%	8 25%	2x ja en nee 6,3%
17. Hebben leraren invloed op positieve groepsvorming?	25 78,1%	5 15,6%	Beetje 2x 6,3%

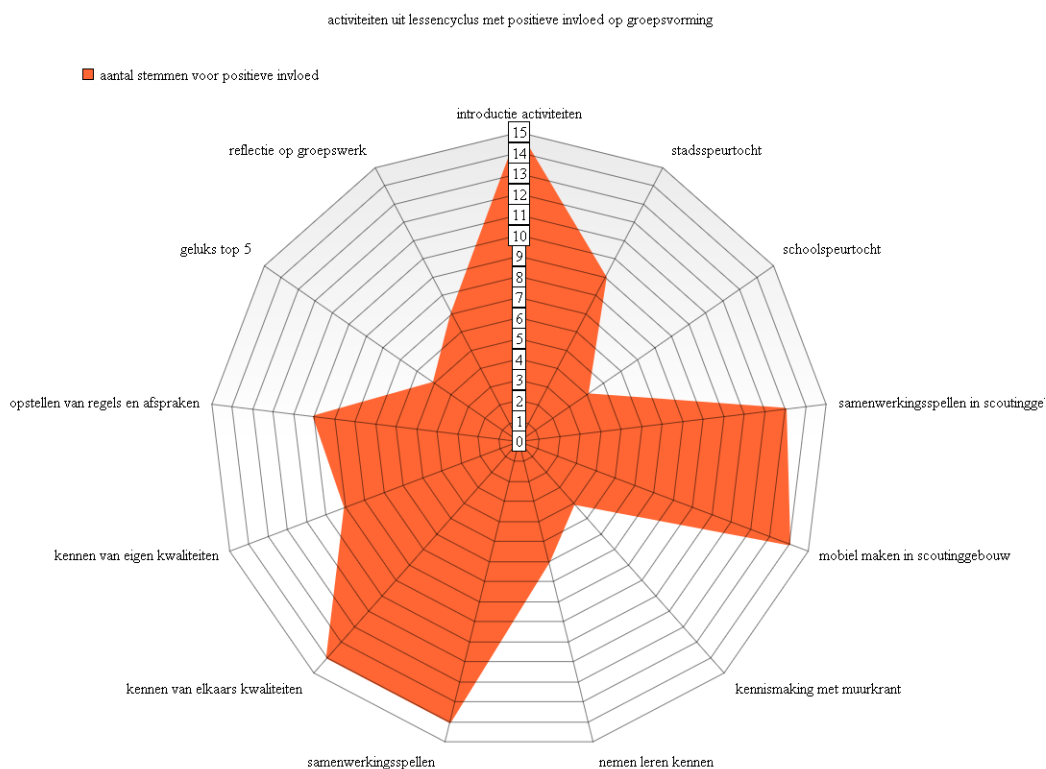

Op vraag 12 en 17 is een parallel te zien wat betreft het invloed hebben op groepsvorming. De student HZW geeft aan dat de grootste invloed 81,2 % komt uit de lessencyclus. Een bijna even groot aandeel 78,1 % schrijft de student toe aan de docent.

Met een bijna 10 % lagere score wordt de invloed van de reguliere lessen als groepsvormer aangegeven. Wel vindt 68,7 % van de studenten dat deze ook invloed hebben.

De vragen 12, 13, 14 en 15 gaan over de inhoud van de lessencyclus. De vragenlijst is op 17 november 2014 aangeboden aan de eerstejaars studenten.

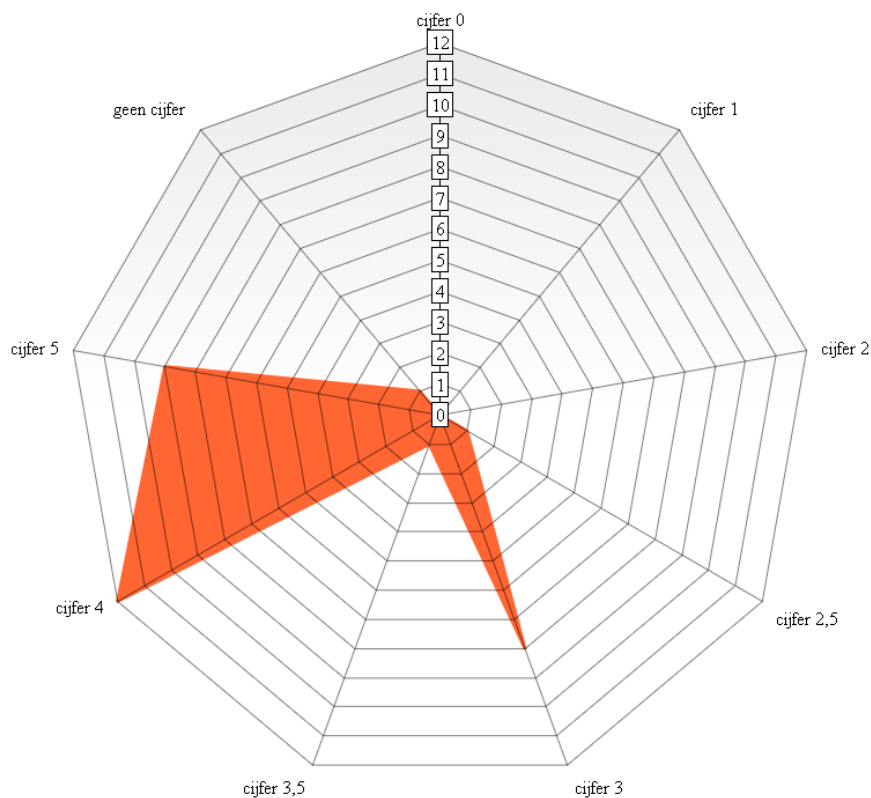
13. Welke lessen of onderdelen uit de lessen omgangskunde heeft een positieve invloed gehad? Kruis aan	
activiteit	Aantal stemmen
Introductie activiteiten	15x
Stadsspeurtocht	9x
Schoolspeurtocht	4x
Samenwerkingsspellen in scoutinggebouw	13x
Mobiel maken in scoutinggebouw	14x
Kennismaking muurkrant	4x
Namen leren kennen, schrijven op rug en uitbeelden	6x
Samenwerkingsspellen	14x
Leren kennen van elkaars kwaliteiten	14x
Leren kennen van eigen kwaliteiten	9x
Opstellen van regels en afspraken	10x
Geluks top 5 voor de groep	5x
Reflectie op groepswerk	7x
Gemiddelde score van	124 : 13 =9.5

Uitgaande van een gemiddelde van 9 zie je dat er 5 onderdelen onder de 9 stemmen scoren. Deze zijn in de tabel geel gearceerd.

14. Als je een cijfer mag geven tussen de 1 (heel slecht) en de 5 (heel goed) voor de lessen omgangskunde dan geef je een?	
cijfer	Aantal beoordelingen
Tussen 2 en 3	1x
3	8x
3,5	1x
4	12x
5	9x
Geen cijfer	1x
Gemiddeld cijfer	$123 : 31 = 3,967$

cijfer voor lessencyclus

Het gemiddelde cijfer over de lessencyclus, dat wordt beoordeeld met een 3,967, ligt vrij hoog. Uitgaande van 1, heel slecht, 2 slecht, 3 voldoende, 4 goed en 5 heel goed. Is de beoordeling van de student met een 3,967 goed te noemen.

15. Hoe zou het cijfer voor de lessen omgangskunde hoger kunnen worden?	
Activiteiten die leerlingen hebben aangegeven. Ik heb ze onderverdeeld in 5 groepen.	Aantal beoordelingen
Zo doorgaan / is goed	10x = 30,6%
Verdeling in groep gedrag leraar	5x = 16 %
Strenger naar drukke kinderen	1x
Gelijk behandelen	1x
Iedereen erbij betrekken	1x
Niet met dezelfde samenwerken	1x
Klas enthousiast laten worden	1x
gedrag student	8x = 25 %
Meer naar elkaar luisteren	3x
Naar mijzelf kijken	1x
Meer gelijk worden	1x
Niet roddelen	2x
Iedereen elkaar respecteren	1x
groep inhoud lessen	6x = 19%
Meer erop uitgaan	1x
Minder druk	1x
Minder praten / meer praktijk	3x
Leukere lessen	1x
Niets ingevuld / weet niet	3x = 9,4 %

suggesties voor het omhoog halen van het cijfer

Om het cijfer te laten stijgen, doen de studenten verschillende suggesties. 31 % zegt dat het team zo moet doorgaan en dat het goed is. Dit verhoudt zich met de 28 % die de hoogste score van 5 toekennen.

Vervolgens geeft 25 % van de studenten aan dat de score hoger kan worden door verandering van het gedrag van de student zelf.

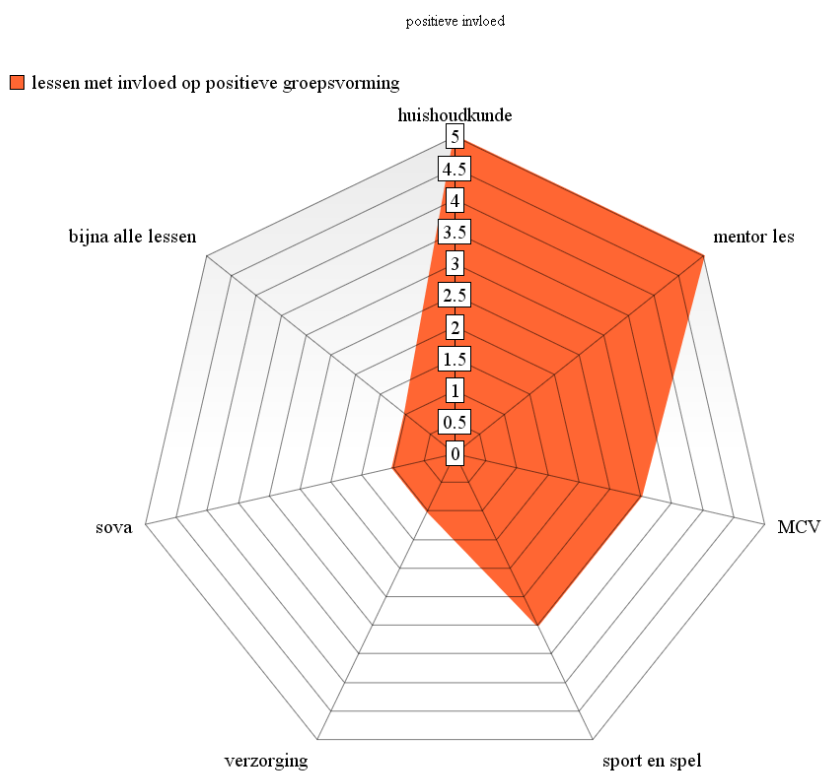
Voor 16 % van de studenten kan er verbetering plaats vinden door gedrag van de leraar en 19 % ziet kansen in verbetering van de lessen omgangskunde.

Vraag 16 en 17 gaat in op andere factoren die invloed hebben op groepsvorming.

Vraag:	ja	nee	Anders
16. Hebben de reguliere lessen invloed gehad op positieve groepsvorming	22 68,7%	8 25%	2x ja en nee 6,3%

Welke lessen	Aantal antwoorden
Huishoudkunde	5x
Mentor les	5x
Mcv	3x
Sport en spel	3x
Zorg les	1x
Sova les	1x
Bijna alle lessen	1x
Niets ingevuld	13x

Vraag 16

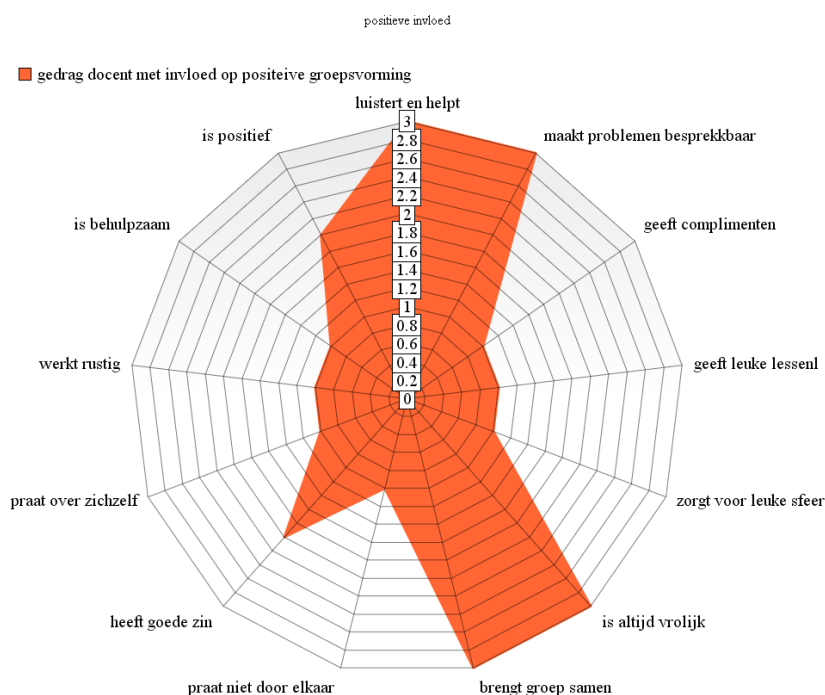
16 % van de studenten geeft aan dat ze invloed op de positieve groepsvorming ervaren tijdens de mentorlessen en in de huishoudkunde lessen. De lessen mcv en sport en spel scoren 9,3 % als positieve invloed.

Vraag:	ja	nee	anders
17. Hebben leraren invloed op positieve groepsvorming?	25 78,1%	5 15,6%	Beetje 2x 6.3%

Welk gedrag heeft volgens jou invloed op positieve groepsvorming. (wat doet de leraar) ?

Gedrag van de leraar	Aantal antwoorden
Luisteren en helpen	3x
Maken problemen bespreekbaar	3x
Complimenten geven op samenwerken	1x
Leuke lessen geven	1x
Leuke sfeer	1x
Altijd vrolijk	3x
Groep meer samen brengen	3x
Niet door elkaar praten	1x
Goede zin	2x
Praten over zichzelf waardoor closer	1x
Rustig werken	1x
Behulpzaam	1x
Positief zijn	2x
Niets ingevuld	9x

Vraag 17

Met 9,4 % van de stemmen geven studenten aan dat ze luisteren, een probleem bespreekbaar maken, een vrolijke instelling en het samenbrengen van de groep belangrijke competenties vinden die de groepsvorming positief kunnen beïnvloeden.

4.3 Analyse uit de focusgroep

De focusgroep bestaat uit 9 leden van het team HZW. Zij krijgen het eerste ontwerp aangeboden voor feedback. Deze feedback ronde vindt plaats in juni 2014 en gaat via de mail. De feedback op het ontwerp is positief. Op het onderdeel reflectie is er een tip gegeven.

De focusgroep krijgt aanvang oktober een workshop⁵ aangeboden over groepsdynamica. Aansluitend worden ze in sub-groepjes van 3 verdeeld en geven antwoord op de vragen A tot en met E.

A. Hoe zorg je voor positieve groepsvorming ?

1. Groep vormen waarin men elkaar kan helpen. Bepaalde leerlingen niet bij elkaar laten zitten. Goed voorbereiden en zorgen voor structuur. Aandacht hebben voor stille leerlingen
2. Positief de groep instappen en iedere leerling even zien. Reflecteren op jezelf. Consequent zijn en structuur bieden
3. Aandacht, begrip tonen, respect hebben, positief en consequent zijn. Leerlingen in hun waarde laten met openheid en ruimte voor emotie.

B. Laat je voorbeeldgedrag zien? Welk voorbeeldgedrag is dat?

1. Positief opstellen, welkom heten, relativeren. Grapjes maken, aanspreken op gedrag NIET in de groep
2. Ik boodschap geven
3. Ja, regels zelf naleven

C. Hoe geef je positieve feedback/ positieve bekrachtiging aan de groep of individuele leerling ? Concrete voorbeelden

1. Nadruk op wat ze goed doen. Uitgaan van wat ze al kunnen
2. Teruggeven aan de groep als de les prettig verloopt, benoemen als ze goed samenwerken. Aandacht aan individuele gebeurtenissen. Als er iets speelt in de groep hier eerst aandacht aan besteden.
3. Gedrag benoemen, rustig praten. Feedback mag ook op negatief gedrag zijn. Einde van de les compliment geven, benoemen hoe de les verlopen is.

D. Heb je regels en hoe ga je hiermee om?

1. Zo min mogelijk regels, uitgangspunt is dat de studenten weten hoe ze zich moeten gedragen, (fatsoen). Regel van mij is bijvoorbeeld : als ik uitleg: geen mobiel, niet storen luisteren.
2. Dat de groep docenten hetzelfde handelen.
3. Ja de schoolregels en de regels van de groep leef je na.

E. Ken je de regels die de lesgroep heeft opgesteld?

1. Globaal maar niet in detail. Studenten hebben ze wel zelf.
2. Niet geantwoord
3. Nee/ja

---

⁵ Bijlage 5:Workshop met vragen

4.4 analyse narratief interview

De drie mentoren die de lessencyclus hebben uitgevoerd hebben verteld over hun ervaring. Dit interview is opgenomen op film. Hier is een transcriptie van gemaakt⁶. Uit deze transcriptie zijn relevante bevindingen die antwoord geven op de onderzoeksvraag uitgelicht. Deze worden hier meegenomen als data.

Data uit narratief interview

Mentor 1

- Ruimte om zelf invulling te geven. Doelstelling van de les was leidend. 1 voelde genoeg ruimte om dit te doen. Ze geeft aan dat je dit wel moet kunnen. Aanvoelen wat heeft de groep/student op dit moment van me nodig. Inspelen op de groep, dit kan goed met de lessencyclus
- Introductie aan het team over de lessencyclus, Hierdoor kan de docent zelf aangeven of het bij hem/haar past en of iemand dit wil en kan doen
- Vervolg op de lessencyclus en hiervoor tijd inplannen.
- Workshop veel aan gehad. Bewustzijn en inzicht.
- Les reflectie minder waardevol/ te moeilijk

Mentor 2

- Positief over Energizer/ samenwerkingsspellen . 2 zegt dat deze niet bij hem passen en dat hij verbaasd hierover is. Vond het wel moeilijk daarna de aandacht terug te krijgen.
- Reflectie en bewustwording heel goed en les met de ansichtkaarten ook goed. Wat volgens 2 de studenten vonden: ze hadden meer contact met elkaar.
- Reflectie was wel veel te moeilijk om over te brengen. Het werd meer mijn reflectie dan van hen.
- Tip: na de introductiedagen direct starten met reflecteren. De leerlingen beter voorbereiden op dat wat gaat gebeuren en dat het steeds terugkomt.
- De workshop werkte verhelderend en is voorwaarde voor het geven van de lessencyclus. Het zou helpen als er voor de hele lessencyclus een duidelijke doelstelling wordt geformuleerd. Wat wil je bereiken met de lessencyclus. Dit is van belang voor het team en voor de student.

Mentor 3

- Positief over cyclus, je ziet dat het noodzaak is. Als mensen elkaar niet kennen en bij elkaar in de groep komen dat het heel prettig is dat je aandacht besteed aan wie ben je, dat je probeert zo een groepsproces te sturen. Als je dat aan het lot overlaat, dan uhhhhja dan worden de sterken te sterk....ja
- Lessencyclus was waardevol, maar je moet blijven afstemmen. Zo is de olifant een sterke activiteit geweest.
- Tip: het hele jaar door gaan. Het is groepsdynamica, een dynamisch proces. De groep blijven volgen en interventies plaatsen waar nodig.
- Ieder individu mag een plek krijgen in de groep. Verder rekening houden met diversiteit en onderwijs bieden op maat.

---

⁶ Bijlage 6 : transcriptie van het interview.

Hoofdstuk 5

5.1 Conclusie.

‘Als gedrag verandert, is dat dankzij de interventie, als gedrag niet verandert, deugt de interventie niet’ (Bijlstra, 2015).

Met het uitvoeren van dit onderzoek heb ik naar een antwoord gezocht op de volgende onderzoeksvraag:

Hoe kan ik samen met mijn teamleden een lessencyclus gericht op groepsvorming inzetten zodat er een positieve groep ontstaat ?

Laat ik vooropstellen dat het toekennen van positieve groepsvorming niet bewijsbaar terug te leiden is aan de lessencyclus. De data uit de vragenlijst van de studenten, bevestigt dit. Het merendeel van de studenten, ruim 80%, geven aan dat de lessencyclus invloed heeft gehad op positieve groepsvorming. Tegelijkertijd zegt vrijwel een even groot percentage van de studenten dat leerkrachtgedrag invloed heeft, iets minder is de invloed van de reguliere lessen en slechts een kwart van het studentengedrag is van invloed. In een onderzoek als dit zijn er meerdere factoren die invloed hebben op de groepsvorming.

5.2 Deelvraag 1

Welk groepsactiviteiten moeten in de lessencyclus aan bod komen om positieve groepvorming te stimuleren ?

Conclusie uit de literatuur.

Elke fase vraagt om passende activiteiten (De Bakker & Mijland, 2009, Bijleveld, 2012, Van Overveld, 2014) het hele jaar door (Gielis, Konig & Lap, 1996). Wat betreft het opstellen van regels, hebben we gezien dat dit een belangrijk onderdeel is om de norm te stellen (Golly & Sprague, 2009). In de lessencyclus is hier aandacht voor geweest. Het delen van deze zelf opgestelde regels behoeft echter verbetering. In de focusgroep werd in 2 groepen gezegd dat ze niet op de hoogte waren van de zelf opgestelde regels. In 1 focusgroep was hier een gedeelte wel en een gedeelte niet van op de hoogte.

De lessencyclus als geheel wordt door de studenten met een gemiddeld cijfer van 4 als goed beoordeeld. Tevens vinden 10 studenten dat er niets veranderd hoeft te worden. Dit geeft aan dat de lessencyclus opnieuw aangeboden kan worden. In het narratief onderzoek wordt door alle drie de mentoren aangegeven dat ze tevreden zijn over de lessencyclus. Om de lessencyclus te verbeteren zijn er een aantal activiteiten die bovengemiddeld scoren. Het gaat hier om introductie activiteiten, kennismaken op school en klimmen in Funforrest, stadsspeurtocht, samenwerkingsspellen in het scoutinggebouw, mobiel maken in scoutinggebouw, samenwerkingsspellen tijdens de lessen, leren kennen van elkaars en eigen kwaliteiten en het opstellen van regels en afspraken. Deze onderdelen kunnen volgend jaar opnieuw worden aangeboden. Activiteiten die onder gemiddeld scoren zijn de schoolspeurtocht, kennismaking met muurkrant, namen leren kennen door schrijven op de rug/uitbeelden en de gelukstop 5. Om de lessencyclus te verbeteren, een cijfer hoger dan een 4, behoeven deze onderdelen een verbetering of een andere activiteit.

Als het gaat om verbetering van de lessencyclus worden verschillende suggesties gedaan. Daarin springt vooral het minder praten en het meer praktijk geven eruit. Dit verhoudt zich met de activiteiten die onder gemiddeld scoren. (De muurkrant moest worden gepresenteerd en bij de reflectie en de gelukstop 5 wordt er veel gepraat door de docent).

Kanttekening: Reflectie scoort volgens de studenten ook onder gemiddeld. Ook was volgens 2 mentoren het reflecteren te moeilijk. Juist door de reflectie kan de student bewust worden van zijn aandeel in de groep en bijdragen aan groepsverantwoordelijkheid. Dit onderdeel mag dus niet vervallen maar zal op een andere manier moeten worden aangeboden. Dit kan door de activiteit aan te passen of door het anders aan te bieden.

5.3 Deelvraag 2

Welke factoren hebben invloed op de groepsvorming binnen de eerstejaars groepen HZW niveau 2 ?

De studenten kennen een grote invloed voor positieve groepsvorming toe aan het inzetten van de lessencyclus. Deze invloed wordt bevestigd door de mentoren uit het narratief interview. Hoewel het onderzoek zich gericht heeft op de eerste zes weken, geven 2 mentoren aan dat er het hele jaar aandacht moet zijn voor het groepsproces.

De invloed die de studenten toekennen aan leerkrachtgedrag op groepsvorming sluit aan bij de studie uit de literatuur (Marzano, 2011). De studenten geven aan dat ze luisteren, een probleem bespreekbaar maken, een vrolijke instelling hebben en het samenbrengen van de groep belangrijke competenties vinden die de groepsvorming positief kunnen beïnvloeden. Deze competenties zijn vergelijkbaar met de competenties uit het onderzoek van Glauzé & Van Eck (2012). Empathie tonen, het aanvoelen van de behoefte van de student en het luisteren.

In de focusgroep worden door de drie groepen verschillende competenties genoemd. Focusgroep 3 noemt behalve bovengenoemde competenties ook nog structuur bieden en consequent zijn.

Mentor 1 en 3 geven aan dat het aanvoelen en het aansluiten aan de groep belangrijk is. Op maat onderwijzen, inspelen op diversiteit en de leiding nemen wordt door mentor 3 genoemd. Zij benoemen leerkrachtgedrag als belangrijke factor op groepsvorming.

Kijkend naar leerkrachtfactoren die invloed hebben op de lessencyclus, worden verschillende suggesties gegeven die verwijzen naar het geven van leiding door de docent. Dit bevestigt dat de docent/mentor leiding moet nemen en aan moet geven hoe er bij HZW gewerkt wordt en hoe er met elkaar wordt omgegaan (normen).

Reguliere lessen hebben volgens de student HZW invloed op positieve groepsvorming. Met 5 van de 32 stemmen op huishoudkunde en de mentorlessen kennen de studenten hier een hoge score toe. De mentor als sleutel voor de groep wordt hierin bevestigd. Verder worden de lessen huishoudkunde, MCV en sport en spel enkele keren genoemd. Dit zijn lessen waarin in groepjes wordt samengewerkt. Het belang van het op 1 lijn zitten, zoals aangegeven door de focusgroep 2, wordt in de reguliere lessen benadrukt. Om op 1 lijn te zitten moeten de regels die zijn opgesteld door de groep, gedeeld worden en duidelijk zijn voor het team. Het blijkt in de focusgroep dat dit niet is gebeurd. In het kader van normen en leiding geven is dit wel gewenst. Als je de regels kent, kun je de groep of de student aanspreken op de naleving hiervan.

Slechts een klein percentage van de studenten geven aan dat de groepsvorming zou kunnen verbeteren door gedrag van de student zelf, 25 %.. De ecologie van de student wordt hier door de student zelf als factor op groepsvorming genoemd.

5.4 Deelvraag 3

Welke kenmerken van een positieve groep zijn zichtbaar bij de eerstejaars groepen HZW niveau 2, na het doorlopen van de lessencyclus gericht op groepsvorming ?

Op de kenmerken van een positieve groep wordt hoog gescoord, gemiddeld 90 %. Bij deze score zou je kunnen spreken van een positieve groep. Ook de drie mentoren geven aan dat de cyclus een

positieve invloed heeft gehad op de groepsvorming. Het heeft bewustwording op gang gebracht. Dit is mede tot stand gekomen door de workshop.

Gaan we alleen op de cijfers af, dan zou de conclusie kunnen zijn dat de lessencyclus een negatieve invloed heeft gehad op de groepsvorming. Op negen van de tien onderdelen is er een daling te zien op de positieve kenmerken. Ik zou hier wel een kanttekening willen plaatsen. Het moment van afname zou hierop van invloed geweest kunnen zijn. De eerste vragenlijst is in de eerste week afgenomen. Hierin is de student nog zoekende en wil bij de groep horen (Stevens, 1997). De tweede afname was de week na de herfstvakantie. In de literatuur wordt aangegeven dat dit de momenten zijn waar zich juist de storming zich opnieuw aandient (Van Overveld, 2014).

Opvallend is het feit dat de groepsverantwoordelijkheid is gestegen. Met een stijging van 20 % , na het volgen van de lessencyclus, voelt de groep zich meer verantwoordelijkheid voor de groep. De groep zal zich meer voor het groepsbelang inzetten (Van Engelen, 2014).

5.5 Slotconclusie en aanbevelingen

Doelstelling

Na het doorlopen van de ontwikkelde lessencyclus gericht op groepsvorming, vormt zich een positieve groep waarin elke student zich veilig en lekker voelt en zich verantwoordelijk voelt voor het groepsproces. De docent kan hierbij aansluiten aan de onderwijsbehoefte van de student en van de groep.

De lessencyclus als geheel wordt positief beoordeeld door zowel de student als de docent/mentor. De effecten lijken positief en kunnen worden toegekend aan de aandacht voor de groepsvorming. Op het gebied van respect en veilig voelen wordt door meer dan 95 % positief geantwoord. Zowel de cyclus als het leerkrachtgedrag worden als belangrijke factoren op positieve groepsvorming genoemd. De HZW studenten verwachten leerkrachtgedrag als empathische vaardigheden, luisterende houding en aandacht voor het individu. Vanuit de literatuur worden competenties als (bege) leiding geven, de norm stellen, voorbeeldgedrag, consequent zijn en structuur bieden als belangrijkste competenties genoemd. Hierin wordt de nadruk gelegd op het afstemmen op het individu en op de groep. Wat heeft deze student/groep nodig in deze context. Dit vraagt om een groot handelingsrepertoire van de docent. Wat betreft de lessencyclus zijn er enkele activiteiten die lager dan gemiddeld scoren. Deze activiteiten verdienen een aanpassing waardoor deze nog beter aansluiten aan de groep. Voor de reflectie moet er aandacht zijn over de wijze waarop dit wordt aangeboden (lesactiviteit) en over de manier hoe dit wordt aangeboden (competentie docent). Om op 1 lijn te zitten en regels te handhaven is het belangrijk dat de eigen geformuleerde regels worden gedeeld met het team.

5.6 Aanbevelingen en discussie

Het onderzoek heb ik met veel medewerking van het team, studenten en teamleider HZW kunnen uitvoeren. In mijn presentatie aan het team kan iedereen zich vinden in de aanbevelingen en gaan we voor alle studenten HZW een programma maken gericht op groepsvorming. Ik heb de volgende aanbevelingen met het team gedeeld.

- Inzet van lessencyclus vervolgen bij de eerstejaars studenten. Deze zal op onderdelen aangepast moeten worden om nog meer aan te sluiten bij de eerstejaars HZW student.
- Voor de reflectie moet er aandacht zijn over de wijze waarop dit wordt aangeboden, (competentie docent) en zal er een aanpassing moeten komen aan de lesactiviteit waardoor studenten beter kunnen reflecteren.

- Aandacht voor groepsvorming tijdens het gehele schooljaar. Hiervoor kan een toolbox/kit ontwikkeld worden met instrumenten die ingezet kunnen worden in de rest van het schooljaar. (Bijvoorbeeld uit Luijtjens, groepsplan gedrag en positieve groepsvorming.
- Aandacht voor het delen van de regels die door de groepen zelf zijn opgesteld. De verantwoordelijke mentor zorgt dat elke docent op de hoogte is van de regels en afspraken.

Discussie

In mijn conclusie verklaar ik waarom het percentage op de kenmerken van een positieve groep is gedaald. Achteraf was het niet handig de tweede vragenlijst direct na de herfstvakantie aan de studenten aan te bieden. Het was passender geweest als het in de week voor de herfstvakantie was gebeurd. Het is nu niet te achterhalen of en hoe dan de cijfers eruit hadden gezien.

Lopende het onderzoek is me duidelijk geworden dat de mentor de sleutelfiguur is in de groepsdynamiek. Studenten en mentoren geven dit ook aan in de vragenlijst en in de interviews. Het is interessant om mentorgedrag nader te onderzoeken en eventueel scholing aan te bieden.

Bronvermelding

- Andriessen, D., & Onstenk, J., & Delnooz, P., & Smeijsters, H., & Peij, S. (2010). Gedragscode praktijkgericht onderzoek voor het HBO. Gedownload op 10 januari 2015, van <http://www.vereniginghogescholen.nl/vereniging-hogescholen/publicaties/publicaties-gesorteerd-op-verschijningsjaar-1/2010-1/1291-gedragscode-praktijkgericht-onderzoek-voor-het-hbo-2/file>
- Bakker, M. de., & Mijland, I. (2009). *Handboek positieve groepsvorming*. Esch: Quirijn.
- Bijleveld, B. (2012). *De gouden weken*. Drachten: Eduforce.
- Bijlstra, J. (2015). Pseudowetenschap. *Schooljournaal C.N.V. onderwijs*, 2015 (7), p. 23.
- Bijkerk, L. & Heide, W. van der. (2006). *Het gaat steeds beter! Activerende werkvormen voor de opleidingspraktijk*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Blase, K., Alting, H., Stenvers, J., Moorsel, I. van., & Sluijter, M. (2002). *Leren met hoofd, hart en hand*. Utrecht: Educare.
- Bolhuis, S. (2009). *Leren en veranderen*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Brandhof, J. van den. (1997). *Gebruik je hersens*. z.p.: Better Future bv Publishers.
- Cauffman, L., & Dijk, J. van. (2010). *Handboek oplossingsgericht werken in het onderwijs*. Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Claasen, W., Bruïne, E. de., Schuman, H., Siemons, H., & Velthooven, B. van. (2012). *Inclusief bekwaam*. Apeldoorn: Garant.
- Delfos, M, F. (2005). *Ik heb ook wat te vertellen*. Amsterdam: uitgeverij swp.
- Donkers, A. (2014). De klimaatschaal als instrument. Gebruikt in november 2014, van <https://www.klimaatschaal.nl/>
- Donkers, A. (2008). Omgaan met de groep/ groepsvorming. Gedownload op 20 november 2014, van [https://portal.fontys.nl/instituten/oso/praktijkonderwijsleerwegondersteunendonderwijs/MateriaalPL03/GV03 Algemeen/Omgaan met de groep.doc](https://portal.fontys.nl/instituten/oso/praktijkonderwijsleerwegondersteunendonderwijs/MateriaalPL03/GV03%20Algemeen/Omgaan%20met%20de%20groep.doc)
- Donkers, A. (2008). Begeleiden van een groep. Schema's en conflicten. Gedownload op 20 november 2014, van [https://portal.fontys.nl/instituten/oso/praktijkonderwijsleerwegondersteunendonderwijs/MateriaalPL03/GV03 Algemeen/Begeleiden van de groep schema's en conflicten.doc](https://portal.fontys.nl/instituten/oso/praktijkonderwijsleerwegondersteunendonderwijs/MateriaalPL03/GV03%20Algemeen/Begeleiden%20van%20de%20groep%20schema's%20en%20conflicten.doc)
- Ebbens, S. & Ettekoven, S. (2014). *Samenwerkend leren*. Groningen / Houten: Noordhoff Uitgevers.
- Engelen, R. van. (2014). *Grip op de groep*. Amersfoort: ThiemeMeulenhoff.
- Gielis, P., & Konig, A., & Lap, J. (1996). *Begeleiden van de groep*. Houten: Noordhoff uitgevers.
- Gilde Opleidingen. (2014). *Diagonaal, magazijn voor medewerkers Gilde opleidingen*. Geraadpleegd op 30 april 2014, van <https://fronter.com/gilde/main.phtml>

- Glaudé, M., & Eck, E. van. (2012). *Lesgeven aan leerlingen op mbo niveau 1 en 2*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut
- Golly, A., & Sprague, J. (2009). *Positive Behavior Support. Goed gedrag kun je leren?* Huizen: Pica.
- Goossens, W. (2009). Een basismodel voor groeps en teamcoaching. *Tijdschrift voor coaching*, 2009 (5), 28-31. Gedownload op 8 april 2015, van <http://zuyd.surfsharekit.nl:8080/get/smpid:11731/DS1>
- Ham, J. van de. (2014). Positieve groepsvorming (PowerPoint). Scholengemeenschap Metameer, Stevensbeek.
- Herpen, M. van. (2011). Zonder relatie, geen prestatie. Gedownload op 12 april 2015, van <http://www.marcelvanherpen.nl/download/artikelen/zonderrelatie.pdf>
- Hogeschool van Arnhem en Nijmegen. (2014). *APA; bronnenlijst*. Geraadpleegd op 2 november 2014, van <http://specials.han.nl/themasites/studiecentra/verwerken-en-delen/bronnen-vermelden/apa-normen/#comp00004b902de60000000b27453d>
- Jeninga, J. (2011). *Professioneel omgaan met gedragsproblemen*. Amersfoort: ThiemeMeulenhoff.
- Jeninga, J. (z.j.). De begeleiding van een groep. John Jeninga/ Fontys OSO.
- Kallenberg, T., & Koster, B., & Onstenk, J., & Scheepsmas, W. (2007). *Ontwikkeling door onderzoek*. Zutphen: ThiemeMeulenhoff.
- Kienhuis, J. (2008). De stem van de leerlingen. In J. van Swet (Red.), *Bouwen aan een opleiding als platform* (hoofdstuk 5). Antwerpen Apeldoorn: Garant.
- Kienhuis, J. (2009). Oplossingsgericht werken in uw klas. Geraadpleegd op 8 november 2014, van <https://portal.fontys.nl/instituten/oso/OGC1/uitvoering/Werken/bijeenkomst%203/basis/Kienhuis,%20J.Oplossingsgerichtwerken%20in%20uw%20klas.pdf>
- Korthagen, F., & Lagerwerf, B. (2006). *Een leraar van klasse*. Soest: Nelissen.
- Lange, R. de., Schuman, H., & Montessori, N. (2011). *Praktijkgericht onderzoek voor reflectieve professionals*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Marzano, R. (2011). *Pedagogisch handelen & klassenmanagement*. Rotterdam: Bazalt.
- Meersbergen, E. van., & Jeninga, J. (2012). *De ecologie van de leerling: een systeemgericht model voor het onderwijs*. Tijdschrift voor Orthopedagogiek, 51p. 175-185.
- Muijsert, C. (2000). *Nieuwetijdskinderen*. Deventer: Ankh-Hermes bv.
- Overveld, K. van. (2014). *Groepsplan gedrag, in het voortgezet onderwijs*. Huizen: Pica.
- Overveld, K. van. (2012). *Groepsplan gedrag, planmatig werken aan passend onderwijs*. Huizen: Pica.
- Pameijer, N., Beukering, T. van., Wulp, M. van der., & Zandbergen, A. (2012). *Handelingsgericht werken in het voortgezet onderwijs*. Den Haag, Nederland: Acco.

- Remmerswaal, J. (2001). *Handboek groepsdynamica*. Soest: Nelissen.
- Reuvekamp, M. de. (2010). *Jane Elliot experiment*. Gedownload op 1 november 2014, van https://portal.fontys.nl/instituten/fpoh/PABOStudenten/Expertaanbod/H-fase/OJW/OJW4/Werken/Jane_Elliot_Blauwe_en_bruine_ogen.doc
- Stevens, L.M. (1997). *Overdenken en doen. Een pedagogische bijdrage aan adaptief onderwijs*. 's-Gravenhage: Procesmanagement Primair Onderwijs.
- Swet, J. van. (2008). *Bouwen aan een opleiding als platform*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant uitgevers
- Teitler, P. (2009). *Lessen in orde*. Bussum: Coutinho.
- Visser, C. (2013). De groeimindset. Geraadpleegd op 7 januari 2015, van <https://portal.fontys.nl/instituten/oso/OGC1/uitvoering/Werken/bijeenkomst%201/basis/Visser,%20OC,%2020%282013%29,%20Progressiegericht%20werken.pdf>
- Weijnen, A., & Ficq_Weijnen, A., Hofman, M. (2006). *Prisma woordenboek Nederlands*. Utrecht: Het spectrum.
- Wolf, K. van der., & Beukering, T. van. (2009). *Gedragsproblemen in scholen*. Leuven-Den Haag: Acco.
- Yakin, B. (2000). *Remember the titans*. [DVD]. Verenigde Staten : Walt Disney Pictures.

bijlage 1

beoordeling voor team HZW 11-03-2014

Verslag van de 1e jaars studenten HZW Venlo Schooljaar 2013-2014

De afgelopen weken ben ik in de 1^e jaars klassen geweest voor een evaluatie. Zie hieronder mijn / hun bevindingen.

- Combinatie school / BPV: wordt wisselend ervaren door de studenten: van fijn deze manier (lintstage), tot erg vermoeiend. Stageplekken zijn wisselend; van basisschool, tot zorg en conciërge- werkzaamheden.
- Begeleiding op de stageplekken worden over het algemeen als prettig ervaren. Werkbegeleiders zijn op de hoogte van de opdrachten en de communicatie met school is goed.
- Introductieperiode: varieert van leuk, goed tot te lang en teveel .
- POP/PAP: goed, duidelijk. Zien het over het algemeen ook wel als zinvol om dit te doen.
- Beroepsgerichte lessen: over het algemeen prima. Enkele hadden als opmerking dat er meer aandacht voor kinderen mocht zijn.
- Leermiddelen: E Factor: enkelen hadden, theorie wordt als saai ervaren , uitleg te lang. Taalfouten zitten erin. Maar de meeste vonden het duidelijk.
- Nederlands licentie: over het algemeen wordt deze methode als goed ervaren omdat er afwisseling inzit. Lezen, schrijven enz.
- Rekenen: wordt door iedereen als niet fijn ervaren. Teveel achter de computer, waardoor je teveel gelegenheid krijgt om op facebook enz te gaan. Studenten geven aan hoofdpijn te krijgen van te lang kijken op het scherm. Alle studenten geven aan de voorkeur aan boeken te geven en klassikaal les te krijgen.
- Toetsen: de manier is prima. Zijn geen op of aanmerkingen op gegeven.
- Team HZW: je kunt altijd bij hen terecht, luisteren naar je.

Cijfers;

- Beroepsgerichte lessen, colleges en workshops: 8
- Nederlands: 8
- Rekenen: 6.5
- LB: 8
- BPV en begeleiding daarbij: 7
- Toetsing / examinering: 8
- Team/ docenten: 8.5

Met vriendelijke groet,

AS

Bijlage 2 aangepast reflectieformulier uit lessencyclus na feedback

Reflectie groepswork

wat ging goed	Wat was daarbij mijn rol	Welk gedrag liet ik zien	Wat was daarvan het resultaat	Wat ik komende weken ga doen

Feedback is opvraagbaar. Feedback is gericht op de eerst ontwikkelde lessencyclus

Je bijgevoegde documenten heb ik inmiddels doorgelezen. Ziet er compleet en verzorgd uit!! Ben heel benieuwd hoe het zal gaan. Een enkele opmerking om misschien nog even over na te denken:

- ☐ De thuisopdracht kan het risico met zich meebrengen dat deze niet wordt uitgevoerd. Heb je dit bewust zo gekozen? Wat is de afspraak voor docenten hoe om te gaan met het evt. niet uitvoeren van deze opdracht? (Vanuit je theorie geef je hiervoor wel aanwijzingen, maar die zag ik zo 123 in de PP niet terug....)
- ☐ Zoals ik het begreep moeten studenten op een gegeven moment kaarten voor een ander maken. Levert dit het risico op dat de ene student meerdere kaarten krijgt en een ander helemaal niet??

□ Bij de reflecties vroeg ik me af of je de volgorde van de kopjes van de kolommen bewust zo gekozen hebt. Je zou ook eerst kunnen vragen naar wat minder leuk was en daarna naar wat leuk was. M.i. maakt dit de kans op een positief geformuleerd plan voor de komende weken groter....

Verder ziet het er doordacht en positief uit. Ben benieuwd om nog eens van je te horen hoe de introductie in eerdere jaren ging. Mooi ook om de lessen te koppelen aan het portfolio. Ze zijn wel leuk maar niet vrijblijvend!

EEN GOED BEGIN IS HET HALVE WERK

---

lessencyclus groepswork

Afbeelding 1: [een groep is meer dan een optelsom van klasgenootjes] (n.d.). copyrightholder unknown retrieved from

<http://www.creatiefwijs.nl/groepsdynamica/>

Introductie weken 36 t/m 41 HZW schooljaar 2014-2015

Thema Groepswork,

vlgs het model van Tucker forming, norming, storming, performing, adjourning.

Introductie weken 36 t/m 41 HZW schooljaar 2014-2015

Thema Groepswork,

vlgs het model van Tucker en Jensen (forming, storming, norming, performing, ajourning)

Week 36

Thema/les : forming / kennismaking van de leerlingen in de lesgroep(2 trajectgroepen)
Groep : lesgroep 16 leerlingen
Beginsituatie: leerlingen kennen elkaar 3 dagen uit de trajectgroep. Eerste kennismaking in de lesgroep
Klaslokaal: theorielokaal/ 4 werkplekken met beamer aan de muur.
Duur van de les : 2x 1 uur

Doelstelling: de leerling kan vertellen welke medeleerlingen er in de groep zitten.

De docent observeert de leerlingen en leert de leerling kennen.

Subdoelen: kan de namen koppelen aan de medeleerling

Kan informatie van leerlingen uit de lesgroep vertellen

Kan samenwerken en presenteren

Week 36 Les 1 donderdag eerste uur

Lesfasering/ tijd	inhoud	Leeractiviteit- wat doet de leerling	Leerkrachtactiviteit - werkvorm	hulpmiddelen
Intro Voorkennis activeren 10 minuten	Docent stelt zich voor	Leerling luistert, stelt vragen	Voorstellen aan de lesgroep. Liefst met een eigen deel van muurkrant	Voorbeeld eigen onderdeel A4 van beide trajectbegeleiders van de groep

15 minuten	Samenwerken bevorderen, aanraken en namen leren kennen		Namenspel 4 groepjes, stamgroepen door elkaar. Elk groepje beeld met de lichamen een naam uit.(met je lichaam een letter vormen. (Geen YMCA) De andere groepen moeten raden. 5 minuten voorbereiden, 10 minuten uitvoeren.	
Kern van de les 30 minuten	Kennismaking dmv muurkrant	Leerlingen gaan aan de slag. Moeten samenwerken en interviewen. Info verwerken voor muurkrant	Muurkrant Plak op een wand van het lokaal een rol behang. Vraag de leerlingen in het eerste nummer van de muurkrant zichzelf voor te stellen op basis van een paar vragen. Ik heet..., ik ben best goed in..., mijn favoriete tv-programma is.... Het is leuk om de vragen eerst samen te bedenken en op het bord te schrijven. Alle leerlingen krijgen een half A4-tje waarop ze de vragen beantwoorden en voorzien van een illustratie. Daarna plak je alle blaadjes op de rol behang. Dit is muurkrant nummer 1. Daarna kun je dit maandelijks doen of iedere week een leerling vragen een verslagje te maken over de gebeurtenissen van die week. Digitale varianten zijn ook prima, mits ze uitgeprint en opgehangen worden in het klaslokaal. De leerling maakt van een andere leerling het stukje voor de muurkrant. (2 leerlingen van verschillende trajectgroepen)	4 a 5 flapovers aan elkaar of behang. Stiften, tijdschriften
Afsluiten Evaluatie 5 minuten	Opruimen en vrijdag doorgaan	Leerlingen ruimen op Geven punt en een aantal leerlingen benoemen dit.	Opdracht tot opruimen. Afsluiten met een punt geven. Hoe goed ken je de ander al. Punt tussen 1 en 10	Plek voor werkstukken.

Week 36 Les 2 vrijdag laatste uur

Lesfasering/ tijd	inhoud	Leeractiviteit- wat doet de leerling	Leerkraftactiviteit - werkvorm	hulpmiddelen
Intro Voorkennis activeren 10 minuten	Korte energizer. Aanraken, samenwerken bevorderen en namen kennen.	Leerlingen werken samen, schrijven met vinger op de rug van voorgaande leerling. namen raden	Opdracht geven tot energizer. Namen herhalen. 4 rijtjes achter elkaar. (bus) achterste schrijft zijn/ haar naam op de rug van de leerling ervoor. Dan weer de volgende daarvoor. Welke naam komt er vooraan uit? Achterste leerling gaat vooraan zitten en herhalen. (4x)	Ruimte in de klas
Kern van de les 15 minuten 30 minuten	muurkrant afmaken en presenteren	Leerlingen maken onderdeel muurkrant af Dan presenteren de studenten elkaar aan de groep, vragen stellen mag en die bijkomende informatie kan worden toegevoegd aan de muurkrant	Opdracht geven tot het afmaken van het muurkrant Leerlingen die klaar zijn geven de muurkrant een titel en maken mooie illustraties bijvoorbeeld als een lijst....etc Opruimen en presenteren van elkaar. Met 2 tal in de groep. Kringopstelling.	Stiften en werkstukken van donderdag.
Afsluiten Evaluatie 10 minuten	Reflectie Invullen van de vragenlijst = 0 meting	Reflecteren mbv van bijlage reflectie.	Reflectie van jezelf in de groep zie bijlage. Bespreken van opvallende gezichtspunten(positief)	Reflectie werkblad bijlage 6 Enquete vragenlijst

Week 37

Thema/les : norming / gedragsverwachtingen uitspreken en noteren.
Groep : lesgroep 16 leerlingen
Beginsituatie: heeft elkaar leren kennen in introweek. Heeft nu een aantal lessen gevolgd
Klaslokaal: theorie lokaal / tafels aan de kant, stoelen vrij ivm kring
Duur van de les : 1x 1 uur

Doelstelling:

De leerlingen formuleren positieve gedragsverwachtingen
De leerling kan benoemen hoe hij met medeleerlingen in de groep om wil gaan.
De leerlingen maken een top 7 van gedragsverwachtingen.

Lesfasering/ tijd	inhoud	Leeractiviteit- wat doet de leerling	Leerkrachtactiviteit - werkvorm	hulpmiddelen
Intro Voorkennis activeren 10 minuten	Samenwerken met een energizer	Leerlingen doen de samenwerkingsopdracht	Starten met een energizer op het gebied van regels en afspraken. Passend is de jump in jump out zie filmpje als voorbeeld. https://www.youtube.com/watch?v=k6bHltjYzE 1.zeg wat ik zeg en doe wat ik zeg 2. zeg het tegenovergestelde van wat ik zeg maar doe wat ik zeg. 3.zeg wat ik zeg maar doe het tegenovergestelde	Ruimte in het klaslokaal. Tafels aan de kant.
Kern van de les 20 minuten	Positieve gedragsregels formuleren tot een top 7 van de groep.	Leerlingen werken in groepjes van 3 per onderdeel concrete gedragsverwachting	Je maakt groepen van 3. Opdracht beschrijf <i>gedragsverwachtingen</i> (	Flapover en stiften.

10 minuten		uit. Minimaal 3 per onderdeel. Bijvoorbeeld: ik heb de spullen die nodig zijn voor de lessen bij me, of ik kom op tijd Keuze maken van beste regels.	<i>positief geformuleerd</i>) die gaan gelden voor de groep. Belangrijk dat ze proberen concreet aan te geven hoe de regels gaan werken voor de groep. Volgende items komen aan bod. 1 respect 2 veiligheid 3 verantwoordelijkheid 4 samenwerken Bijvoorbeeld: ik heb de spullen die nodig zijn voor de lessen bij me, of ik kom op tijd. De flapovers worden 1 groepje doorgeschoven. Het groepje krijgt de opdracht van elk onderdeel de beste te kiezen. leerling verzamelt deze op het bord.	
10 minuten		1 leerling schrijft deze op het bord en hier wordt een duidelijke foto van gemaakt.	Uit alle regels wordt gezamenlijk een top 5 of 7 gekozen en vastgesteld als geldende regels voor deze groep.	
Afsluiten Evaluatie 10 minuten		Leerlingen gaan staan of blijven zitten	Leerlingen gaan staan als: Wie is er tevreden over de regels Wie kan de regels naleven Wie heeft er moeite met de regels naleven Ingaan op wat er gebeurt. Wat kan je helpen, wat heb je nodig om.....	Let op: de regels van de groep delen met alle onderwijsgeevenden

Week 38

Thema/les : storming / kennen van eigen en andermans kwaliteiten
Groep : lesgroep 16 leerlingen
Beginsituatie: leerlingen hebben 1 week samen les gehad in de lesgroep. Leerlingen gaan meer van zichzelf laten zien.
Klaslokaal: theorielokaal met beamer /groepsoepstelling 4 groepjes van 4
Duur van de les : 1x 1 uur

Doelstelling:

De leerling kan vertellen waar zijn kwaliteiten liggen en hoe de ander die ziet.

De leerling kan vertellen hoe hij zijn kwaliteit gaat inzetten

Lesfasering/ tijd	inhoud	Leeractiviteit- wat doet de leerling	Leerkrachtactiviteit - werkvorm	hulpmiddelen
Intro Voorkennis activeren 10 minuten		Leerlingen doen energizer	Starten met een energizer, bijvoorbeeld met ductape zie bijlage 1 of energizer uit het boek energizers	beamer
10 minuten	Ieder heeft kwaliteiten, je moet ze willen zien.	Leerling kijkt en geeft mening voor de auditie en na de auditie	erg verlegen 17 jarige jongen https://www.youtube.com/watch?v=7knUFWY2P44 kijkopdracht: wat is je indruk van deze persoon. Stop het filmpje voor de auditie. Wat is je indruk nu na het zien van het hele filmpje.	

Kern van de les 30 minuten		Leerlingen voeren uit.	Kwaliteitenspel uit handboek positieve groepsvorming blz 170 OEFENING 3 KWALITEITENSPEL Vooraf: Iedere leerling heeft een blanco proefwerkblaadje met zijn naam erop en twee A4-tjes met in kolommen kwaliteiten (met behulp van het Kwaliteitenspel van P. Gerricksen). Doel: Komt je zelfbeeld overeen met hoe de ander je ziet? Uitvoering: Geef iedere leerling twee A4'tjes met in kolommen alleen positieve eigenschappen. Iedere leerling scheurt voor zichzelf vier kwaliteiten uit waarvan hij vindt dat die bij hem passen. Nu vorm je groepjes van vier leerlingen die hun tafels aan elkaar schuiven. Ieder van hen legt op zijn tafel een papier met alleen zijn naam erop. In het midden van de tafels legt het groepje alle door hen uitgescheurde blaadjes met positieve eigenschappen door elkaar. De groepjes schuiven nu met de klok mee twee groepjes verder. Zij verdelen daar de uitgescheurde kwaliteiten over de vier proefwerkblaadjes met de namen van die groepsleden, zodanig dat op ieder proefwerkpapier vier kwaliteiten liggen waarvan zij vinden dat die het beste passen bij de betreffende leerling. Als iedereen klaar is, mogen ze terug naar hun eigen plaats om te zien welke eigenschappen zij hebben gekregen van de anderen. Eerst hebben ze dus zelf gekozen, daarna zien ze wat anderen voor hen gekozen hebben.	1 blanco blaadje en 2 A4tjes met kwaliteiten bijlage 2
Afsluiten Evaluatie 10 minuten		Leerlingen geven antwoord op reflectie formulier.	<i>Iedereen heeft kwaliteiten die er toe doen!! Alle studenten gaan weg met een goed gevoel over zijn / haar kwaliteiten.</i> Tussen reflectie: bijlage 6	Reflectieformulier bijlage 6

Week 39/40

Thema/les :	storming / de leerling laat steeds meer van zichzelf zien. Buigen naar positief groepsgedrag.
Groep :	lesgroep 16 leerlingen
Beginsituatie:	kennen elkaar nu 4 weken
Klaslokaal:	theorielokaal groepjes van 4
Duur van de les :	2x 1 uur

Doelstelling:

Leerlingen maken een geluks top 5 voor de groep   leerling kan vertellen hoe gedachten het gedrag/ geluk beïnvloeden.   Leerlingen geven en ontvangen complimentjes

Lesfasering/ tijd	inhoud	Leeractiviteit- wat doet de leerling	Leerkrachtactiviteit - werkvorm	hulpmiddelen
Intro Voorkennis activeren		Leest en laat het tot zich doordringen/buzzen groepsgeprek	Starten met een energizer, bijvoorbeeld met ductape zie bijlage 1 of energizer uit het boek energizers	beamer
			Start PPT Tekst op het scherm PPT(dia 2)	
Kern van de les	GELUKS TOP 5 IN DE GROEP	Leerlingen krijgen opdrachten uit de PPT	Filmpje geluk Volgen van de PPT geluksles 1 dia 3 t/m 8	Werkbladen gelukslessen Bijlage 3, 4

				en 5 plus blanco A4
Afsluiten Evaluatie		Thuisopdracht volgende week	Thuisopdracht volgende week PPT Dia 8 en bijlage 5	

Thema/les :storming / geluksles 2
Groep : lesgroep 16 leerlingen
Beginsituatie: geluksles 1 is geweest
Klaslokaal: theorielokaal met beamer/ kringopstelling
Duur van de les : 1x1 uur

Lesfasering/ tijd	inhoud	Leeractiviteit- wat doet de leerling	Leerkrachtactiviteit - werkvorm	hulpmiddelen
Intro Voorkennis activeren			Starten met een energizer, bijvoorbeeld met ductape zie bijlage 1 of energizer uit het boek energizer	Eigen foto of tekst Beamer
			Docent laat eigen foto of tekst zien en vertelt hierover. Je kunt beginnen met : als je me beter zou kennen dan zou je weten dat.....	

Kern van de les			PPT geluksles 2 Dia 9 t/m 14	Stiften/ A4tjes in verschillende kleuren en Tape
Afsluiten Evaluatie 10 minuten			Welk compliment ben je het gelukkigst mee? Opdracht volgende week: zie PPT Dia 15	Doosje met lootjes van de namen van de leerlingen.

Dia 1

Groepswerk

Dia 2

Jij mag zijn zoals je bent,
om te worden wie je bent
maar nog niet kunt zijn.
En je mag het worden
op jouw manier
en in jouw tijd.
(Anne Terruwe)
bevestiginsleer

Dia 3

Geluksles 1

filmpje geluk hebben
<http://www.youtube.com/watch?v=CNLIMr7LReQ>

Geluk
<http://www.youtube.com/watch?v=QpXLU8aEcw>
wat is geluk?

Dia 4

Geluk

- Fortuin, voorspoed mazzel
- Aangename toestand waarin de wensen allemaal zijn vervuld
- vrede hebben met zichzelf en de omgeving

- Over het laatste gaan deze lessen

Dia 5

Geluk is:

- Brainstorm woorden die te maken hebben met geluk.
- Woorden opschrijven op bord

Dia 6

Hoe gelukkig ben jij?

Invullen Blz 12.

Hoe gelukkig is de klas.

Een gemiddelde.

Dia 7

Wat maakt je gelukkig in de klas

- Maak je eigen geluks top 5
- Mbv werkblad
- Maak een geluks top 5 met je groepje
- Maak een geluks top 5 van de klas

Dia 8

Thuis opdracht

- Geluk in beeld of geluk in woord

Dia 9

Geluksles 2

https://www.youtube.com/watch?v=vr3x_RRjdd4
free hugs

Dia 10

Terugblik en bespreken thuisopdracht.

- Geluk in beeld (Foto)
- Geluk in woord (tekst)

Dia 11

- Kun je gelukkig zijn leren?
- Discussie* 5 minuten buzzen met 3 personen

Dia 12

3 belangrijke dingen bij geluk

1. aanleg

2. omstandigheden

3. eigen gedrag en hoe kijk je tegen dingen aan

Dia 13

5 G's kunnen helpen

De vijf G's

Gebeurtenis;

Gedachten;

Gevoelens;

Gedrag;

Gevolgen.

Dia 14

Complimenten geven

- Plak met de tape 1 A4tje op de rug
- Geef aan 8 mensen 1 compliment
- Ieder heeft uiteindelijk 8 complimenten gekregen

Dia 15

Opdracht voor volgende week

- Knutsel of schrijf een kaart voor de persoon op het briefje. Je geeft een persoonlijke positieve boodschap of compliment en neemt deze volgende week mee.

Week 41

Thema/les : norming/ storming afsluiting met reflectie
Groep : lesgroep 16 leerlingen
Beginsituatie: leerlingen kennen elkaar nu 6 weken en zijn intensief met elkaar aan het werk geweest
Klaslokaal: theorie lokaal/ kringopstelling
Duur van de les : 1 uur

Doelstelling:

De leerling is zich bewust van zijn bijdrage in de groep
De leerling reflecteert op zijn rol in de groep

Lesfasering/ tijd	inhoud	Leeractiviteit- wat doet de leerling	Leerkrachtactiviteit - werkvorm	hulpmiddelen
Intro Voorkennis activeren 20 minuten		Leerlingen luisteren en delen met elkaar. Leerlingen reflecteren op de bijdrage/ verandering/ gevoel / rol in de groep.	Starten met een energizer, bijvoorbeeld met ductape zie bijlage 1 of energizer uit het boek energizers	Geknutselde kaart/ tekst voor medeleerling
			In de kring de kaarten of teksten delen	
			Kracht van de lessen was het groepsproces. Waarderen van ieder groepslid. Elkaar helpen etc. Hierover wordt gereflecteerd. Eerst met behulp van het kiezen van een	
Kern van de les				Setje ansichtkaarten

			ansichtkaart die het geleerde of de bewustwording weergeeft (1 kaart). Wat ga je in de toekomst doen om positief te werken in de groep.(tweede kaart)(ans heeft setje kaarten)	
Afsluiten Evaluatie	Reflectie Tweede keer Invullen van de vragenlijst tbv onderzoek	Leerlingen reflecteren op papier. Bewijsstuk voor port folio	Reflectie mbv reflectiecirkel van korthagen over jou bijdrage/ verandering/ gevoel / rol in de groep. <pre> graph TD 1[1 handelen] --> 2[2 terugblikken] 2 --> 3[3 bewustwording] 3 --> 4[4 alternatieven ontwikkelen] 4 --> 5[5 uitproberen] 5 --> 1 </pre>	A 4 voor elke leerling met reflectiecirkel Bijlage 6

Bijlage 1 lessencyclus

Energizers en samenwerkingsspellen met ductape

<http://www.youtube.com/watch?v=eajjgotwsF4>

samenwerken met 6

de pen met ductape

<http://www.youtube.com/watch?v=HNSsYqtWrTo>

samenwerken met 10. Ductape in de kring

<http://www.youtube.com/watch?v=rJHbFCDJuyE>

bus stop/ kennismakingsspel

<http://www.youtube.com/watch?v=ivYv1VmUXoQ>

samenwerking

ductape hoepel door de groep

<http://www.youtube.com/watch?v=uhfEM72AlPc>

ductape electrisch hek

samenwerken

http://www.youtube.com/watch?v=zYr_fiOsnxY

bouwen van een brug/ kranten

samenwerken

<http://www.youtube.com/watch?v=ophUkw0uGoo>

uit de knoop met 2. Samenwerken en overleggen.

<http://www.youtube.com/watch?v=HIQkID6Eoa0&list=PL3EBEBA5F2B8FB644>

uit de knoop met 6. Samenwerken en overleggen.

Met mogelijkheid tot meer spellen op you tube.

Ductape / kennismaken en samenwerken

- Vierkant van 1 vierkante meter. Allemaal erin en liedje zingen.

Ductape rol / samenwerken

Kringetje maken en op alle wijsvingers ligt een rol duc tape.

Met zijn allen door de ruimte verplaatsen en opdrachten zoals hoog en laag of neem een hindernis.

week 38 kwaliteiten bijlage 2 lessencyclus

Daadkrachtig	Handig	Besluitvaardig
Behulpzaam	Blij	Ingetogen
Relativeringsvermogen	Betrouwbaar	Rust(ig)
Spontaan	Creatief	Gezagsgetrouw
Flexibel	Gehoorzaam	Volgzaam
Precies	Gevoelig	Gehoorzaam
Durf	Gezellig	Loyaal
Service-gericht	Grappig	Ondernemend
Oplossingsgericht	Gul	Toegewijd
Optimistisch	Lief	Relativerend
Beheerst	Netjes	Overtuigd
Stabiel	Nieuwsgierig	Moed(ig)
Efficiënt	open	Bedachtzaam
Rustig	Slim	Meegaand
Betrokken	Serieus	Leiding kunnen geven
Realistisch	Positief	Idealistisch
Voorbeeld voor anderen	Speels	Harmonisch
Gedisciplineerd	Impulsief	Gestructureerd
Onderzoekend	Sportief	Ordenend
Kritisch	Hard werkend	Realistisch
Levendig	Vriendelijk	Betrouwbaar
Serieus	Wijs	Direct
Geduldig	IJverig	Hulpvaardig
Beschouwend	Tevreden	Goed luisteren
Zelfverzekerd	Vrolijk	Meegaand

Bescheiden	Betrokken	Idealistisch
Leergierig	Avontuurlijk	nieuwsgierig
IJverig	Sportief	Tevreden

3. *Hoe gelukkig ben jij?*

Hoe gelukkig ben jij eigenlijk? Sta jij daar wel eens bij stil?
Denk even goed na en geef jezelf dan een cijfer voor geluk.

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Hoe gelukkig voel je je vandaag?											
Hoe gelukkig heb je je de afgelopen maand gevoeld?											

Hoe gelukkig is de klas? Vul hier het gemiddelde in:

... en jongeren in Vlaardingen?

297 leerlingen in Vlaardingen hebben voor de start van deze lessen een enquête ingevuld over geluk. 266 leerlingen gaven een cijfer voor hun eigen geluk.
Het gemiddelde cijfer van de Vlaardingse leerling is een acht. Er waren elf leerlingen die een onvoldoende gaven voor hun eigen geluk. En 31 leerlingen vonden hun eigen geluk een tien waard!

... en jongeren in Nederland en andere landen?

Uit een onderzoek van Unicef onder jongeren uit de 21 rijkste landen in de wereld, bleek dat jongeren in Nederland het gelukkigst waren, en jongeren uit Engeland het ongelukkigst. Heb jij een idee hoe dat kan?

Bijlage 4 lessencyclus, week 39 Gelukstop 5 voor jezelf in de groep.

Vriendschap	Eerlijk kunnen zijn	Ruimte
Samen uit eten	Privacy hebben	Afspraken nakomen
Anderen helpen	Lief zijn voor elkaar	Elkaar kunnen vertrouwen
Weinig ruzie hebben	Kwaliteiten in kunnen zetten	Feedback krijgen
Je veilig voelen	Ergens goed in zijn	Vertrouwen krijgen
Gerespecteerd worden	Samen uitgaan	Zelfstandig kunnen werken
Erbij horen	Luisteren naar elkaar	Gewaardeerd worden
Samen werken	Geholpen worden	Ruimte voor eigenheid
Plezier en lol maken	Jezelf kunnen zijn	Ieders kwaliteiten kunnen benutten
Goede cijfers halen	Samen projecten doen	Alles kunnen bespreken
Openheid	Je terug kunnen trekken	Respect hebben voor ieder
Aangename werksfeer	Grapjes kunnen maken	Kunnen ontspannen
Samen lachen	Complimenten geven	Complimenten krijgen
Rekening houden met elkaar	Positief zijn	Structuur hebben
Duidelijke regels	Vrijheid	Houden aan waarden en normen

3. *Opdracht voor thuis*

1: Wat maakt jou gelukkig?

In deze les hebben we het gehad over geluk. Je weet nu meer over het geluk van de klas, het geluk van jongeren in Nederland en van jongeren in andere landen. Ook heb je een cijfer gegeven voor hoe gelukkig je zelf bent.

Weet je ook wat jou gelukkig maakt? Dat is een opdracht voor thuis.

Kies uit opdracht 1A of 1B. Let wel: het gaat in deze opdrachten niet om geluk in het algemeen, maar om iets dat jou gelukkig maakt.

We bespreken de opdracht in de volgende Les in Geluk.

1A: Mijn geluk in beeld

- Zoek thuis een foto die voor jou te maken heeft met geluk. Dit kan een foto van een ding of een persoon zijn, of een 'geluismoment' zijn. Plak de foto in je werkboekje.
- Je mag in plaats van de foto ook een kopie of print van de foto, of een plaatje van een tijdschrift inplakken. Je kan je geluk natuurlijk ook tekenen of schilderen!
- Schrijf erbij waarom de foto, het plaatje of de tekening voor jou te maken heeft met geluk.

1B: Mijn geluk verwoord

- Zoek een tekst waaruit voor jou geluk spreekt. Dit kan een gedicht zijn, of een songtekst of een heel kort verhaaltje. Je kunt het overschrijven uit een boek, kopiëren of van internet halen. Zelf een gedichtje over geluk schrijven, dat mag ook!
- Plak of schrijf de tekst in je werkboek. Je hoeft het niet voor te lezen in de klas. Schrijf er wel bij waarom deze tekst voor jou te maken heeft met geluk.

Tussenreflectie groepswerk

wat ging goed	Wat was daarbij mijn rol	Welk gedrag liet ik zien	Wat was daarvan het resultaat	Wat ik komende weken ga doen

wat ging goed	Wat was daarbij mijn rol	Welk gedrag liet ik zien	Wat was daarvan het resultaat	Wat ik komende weken ga doen

Eindreflectie groepswork

wat ging goed	Wat was daarbij mijn rol	Welk gedrag liet ik zien	Wat was daarvan het resultaat	Wat ik komende weken ga doen

Vragenlijst groepsvorming

Sfeer in de lesgroep

1. Voel jij je verantwoordelijk voor de sfeer in de lesgroep?
☐ ja
☐ nee
2. Is de relatie met alle leerlingen in de lesgroep vriendschappelijk?
☐ ja
☐ nee
3. Voel jij je prettig in de lesgroep?
☐ ja
☐ nee

4. Kun jij jezelf zijn in de lesgroep?

- ☐ ja
- ☐ nee

5. Voel jij je veilig in de lesgroep?

- ☐ ja
- ☐ nee

6. Kun je met iedereen in de lesgroep samenwerken?

- ☐ ja
- ☐ nee

7. Is er respect voor iedereen in de lesgroep?

- ☐ ja
- ☐ nee

8. Voel jij je gerespecteerd door iedereen in de lesgroep?

- ☐ ja
- ☐ nee

9. Respecteer jij iedereen in de lesgroep?

- ☐ ja
- ☐ nee

10. Is de sfeer in de lesgroep positief: ondersteunend, warm, rustig, vrolijk, enthousiast, taakgericht, tolerant?

- ☐ ja
- ☐ nee

Lessencyclus groepswork

12. Hebben de lessen omgangskunde invloed gehad op positieve groepsvorming ?

- ☐ ja
- ☐ nee

13. Welke lessen of onderdelen uit de lessen omgangskunde heeft een positieve invloed gehad ? (kruis aan)

- ☐ introductie activiteiten
- ☐ stadsspeurtocht
- ☐ schoolspeurtocht
- ☐ samenwerkingsspellen in scoutinggebouw
- ☐ mobiel maken in scoutinggebouw
- ☐ kennismaking muurkrant
- ☐ namen leren kennen, schrijven op rug en uitbeelden
- ☐ samenwerkings spellen
- ☐ leren kennen van elkaars kwaliteiten
- ☐ leren kennen van eigen kwaliteiten
- ☐ opstellen van regels en afspraken
- ☐ geluks top 5 voor de groep
- ☐ reflectie op groepswork
- ☐ anders namelijk

.....
.....

14. Als je een cijfer mag geven tussen de 1 (heel slecht) en de 5 (heel goed) voor de lessen omgangskunde dan geef je een ?

Cijfer.....

15. Hoe zou het cijfer voor de lessen omgangskunde hoger kunnen worden ?

.....
.....

16. Hebben de reguliere lessen invloed gehad op positieve groepsvorming?

☐ ja

☐ nee

Welke lessen

.....
.....

17. Hebben leraren invloed gehad op positieve groepsvorming

☐ ja

☐ nee

Welk gedrag heeft volgens jou invloed op positieve groepsvorming. (wat doet de leraar)

.....
.....

Bijlage 5

workshop team HZW, PowerPoint ontworpen door Van de Ham(2014) orthopedagoog scholengemeenschap Metameer.

Positieve groepsvorming,

dat krijg je niet zomaar daar moet je wel wat voor doen

In welke behoeften voorziet een groep?

Universele behoefte van de mens volgens Maslow
Elke dag de hele piramide!
Van basis naar top
Basisbehoefte in de groep:

- Erbij horen
- Invloed uit kunnen oefenen
- Persoonlijke relaties leggen (Geddis, König & Lap, 1996)

3 psychologische basisbehoeften

- Relatie, erbij horen. Afzetten tegen volwassenen, peer group is belangrijk
- Autonomie, eigen keuzes maken. Ik kan het zelf
- Competentie, ik kan het

Waarom is het inspelen op groepsprocessen belangrijk?

- Minder incidenten
- Minder pestgevallen
- Meer rust
- Leerlingen komen tot betere leerresultaten; ze voelen zich veilig
- Leerlingen kunnen beter hun talenten tot bijbei laten komen

Welke groepsfasen zijn er?

Groepsfasen ZONDER begeleiding	Groepsfasen MET begeleiding
Oriënteren (Forming)	Oriënteren (Forming)
Presteren (Storming)	Normeren (Norming)
Normeren (Norming)	Presteren (Storming)
Presteren (Performing)	Presteren (Performing)
Evalueren (Termination)	Evalueren (Termination)

Oriënteren – Forming

Fase waarin leerlingen elkaar leren kennen

- Elkaar aftasten, Ieren kennen
- Een leraar die leerlingen met elkaar in gesprek brengt
- Ondersteuning bij het ontdekken van de leer- en leefomgeving
- Een leraar die iedere leerling het gevoel geeft erbij te horen

Mentor/docent: Belangrijk moment voor rest van het schooljaar.
De groep is in verwaring, er is geen hiërarchie.

- Meteen heft in handen nemen
- Jij weet het
- Investeren in relatie, namen kennen, interesse tonen
- Voorbeeldgedrag laten zien
- Zorg voor **veilige** groepsopdrachten
- Straal uit en spreek uit dat je wilt bereiken dat de groep een eenheid wordt, waarbij iedereen erbij hoort.

Normeren - Norming

Hoe gaan we met elkaar om

- De leraar is duidelijk en rechtvaardig
- De leraar geeft positieve feedback op het gedrag van de groep en op ieder individu (onderzoek Aafke)
- Een leraar die de regels en gedragsverwachting concreet maakt
- Een leer- en leefomgeving creëren die veilig is
- De leraar laat **voorbeeldgedrag** zien
Benaderde leerling zoals jij wilt dat ze elkaar benaderen, ook al laten ze dit nog niet zien.

Doel → De norm wordt gesteld. De klas kan gezamenlijk tot besluiten komen. Ze leren verantwoordelijkheid dragen voor elkaar & ze leren samenwerken.

Presenteren - Storming

Fase waarin de leerlingen hun positie in de klas verwerven

- Als de grenzen in de groep duidelijk zijn, gaan de leerlingen erkenning zoeken en hun positie verwerven.
- Deze fase vraagt om intensieve begeleiding.
- De strijd om macht speelt wel, alleen in veel mildere vorm (is een basisbehoefte, is normaal).
- De rolverdeling gaat niet ten koste van andere leerlingen.

Mentor/docent besteedt aandacht aan:

- het bepalen van ieders positie in de groep
- het omgaan met conflicten en conflicten bespreekbaar maken
- activiteiten die pestgedrag voorkomen

Doel → Groepsleden die respect tonen voor elkaar, elkaars mening en karakter

Eerste 3 fasen goed doorlopen, dan:

Presteren – Performing

In deze fase is de groep tot rust gekomen

- Als je in deze fase uitkomt, spreek je van een **positieve groep**
- Een leer- en leefklimaat waarin plezier, rust en orde het uitgangspunt zijn
  - Activiteiten die uitnodigen tot samenwerking
  - Een leraar die ieders talent tot bloei laat komen

Belangrijk →

Blijf oefeningen uitvoeren die het groepsklimaat positief beïnvloeden, laat het niet verwateren. De groep heeft nog steeds sturing nodig in de omgang met elkaar. (nieuwe leerling, leraar, vakantie zorgen voor een terugval in fasen).

Evalueren – Termination

Fase waarin je de groep begeleidt in het nemen van afscheid van elkaar

- Een leraar die voorbereidt op het naderend afscheid
- Een pedagogisch klimaat waarin de sfeer tot aan het eind plezierig is

Welke groepsfasen zijn er?

Groepsfasen ZONDER begeleiding	Groepsfasen MET begeleiding
Oriënteren (Forming)	Oriënteren (Forming)
Presteren (Storming)	Normeren (Norming)
Normeren (Norming)	Presteren (Storming)
Presteren (Performing)	Presteren (Performing)
Evalueren (Termination)	Evalueren (Termination)

Welk leerkrachtgedrag vraagt dit van de mentor / docent ?

- Hoe zorg je voor een veilige leer en leefomgeving?
- Laat je voorbeeldgedrag zien? Welk voorbeeldgedrag is dat?
- Hoe geef je positieve feedback/ positieve bekrachtiging aan de groep of individuele leerling? Concrete voorbeelden
- Heb je regels en hoe ga je hiermee om?
- Ken je de regels die de lesgroep heeft opgesteld?

Wat zou je willen leren?

- Is er leerkrachtgedrag waar je meer van zou willen weten of leren?
- Er zijn 2 onderzoeken geweest binnen HZW. Omgaan met regels en afspraken en positieve bekrachtiging.
- Wat weet je hier nog van?
- Wil je hier nog meer van weten?

Kenmerken positieve groep:

- De leden zijn gemotiveerd om groepsdoelen te halen
- Leerlingen voelen zich verantwoordelijk voor de groep
- De leden tonen respect voor de mening en het karakter van een ander groepslid
- Groepsleden zijn bereid tot samenwerking

Groepsrollen positieve groep:

- Leidinggevenden
  - Gezagsdrager
  - Sociaal werker
  - Organisator
- Overige groepsleden
  - Verkenner
  - Volger
  - Appellant
  - Joker

Kenmerken negatieve groep:

- Er is een continue strijd om het doel, de harmonie ontbreekt. Samenwerking leidt geregeld tot conflicten. Doelen van de klas zijn negatief gestuurd: tegen een docent, leerling of de school zelf.
- Leden voelen zich niet medeverantwoordelijk voor de groep.
- Leerlingen voelen zich in deze groep niet gerespecteerd.
- Bepaalde rollen ontbreken (gezagsdrager, sociaal werker & joker)

Groepsproposities de verbroedering

Groepsrollen negatieve groep:

- Leidinggevend
  - Dictator
- Overige groepsleden
  - Intrigant
  - Meeloper
  - Zondebok

Kenmerken van een positieve/negatieve groep

- * Welke groep is positief, wat zie je deze groep doen?
- * Welke groep is negatief, wat zie je deze groep doen?

Wat als er veel clustergroepen zijn?

Inzetten op de positieve groepsvorming in de **stamklas** alleen al **scoort effect**.

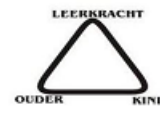
Blijkbaar geeft het veilige gevoel van 'mijn klas' en 'mijn mentor' een fundamentele zekerheid: 'k hoor bij hen'.

Daarnaast is het onvermijdelijk dat in andere samengestelde groepen ook een groepsproces plaatsvindt. Het is dus belangrijk dat de clusterdocenten ook inzetten op het groepsproces in hun leerlingengroep.

Belangrijk dat groepsprocessen thema wordt op de teambijeenkomsten. Dit zodat er afstemming plaats kan vinden en het groepsproces vormgegeven kan worden.

Wie heeft invloed op het groepsproces?

- Alles heeft op alles invloed. (ecologie van de leerling en mentor)
- Vakdocenten
- Ouders
- Teamleiding

Bijlage 6 transcriptie van de narratief interviews

Narratief interview mentor 1

Ans: Het gaat over jouw ervaringen met als doel een betere lessencyclus en met het oog op een ander team ook een betere voorbereiding om die lessencyclus te kunnen geven, zodat we positievere groepen krijgen. Dat was het doel. En eigenlijk ben ik dus heel nieuwsgierig naar jouw ervaringen met die lessencyclus.

1 : ja

Ans: Wat kun je er, uhm zullen we tips en tops. Dus wat vind je top en wat vind je tip.

1: Uuum ik ben ermee begonnen. Ik heb inderdaad niet alle beginlessen gegeven. Uhhhh we zijn met twee uhhhh collega, of ik en mijn collega samen 1 groep.

Ans: bevestigend hum

1: en uhhhhh de beginlessen heeft mijn collega gegeven, en daarna heb ik het overgenomen. En uhhh we hebben dit nooit gedaan hier op school, dus dit was de eerste keer dat we de lessencyclus met groepswerk in aanraking kwamen en uhhh dat we dat mochten doen.

Ans: bevestigende hum.

1: Ik was er meteen voorstander uh van , omdat ik vind dat uhh in het begin juist uhhhh dat groepswerk uhhh heel belangrijk is om er een positieve groep van te kunnen maken. Nou als je dan naar de lessencyclus kijkt dan zaten hele leuke en goeie dingen in. Wat ik wel ervaren heb is dat ik niet alle lessen uhhhh zoals ze beschreven stonden uhhhh voor mezelf ook zo kon uitvoeren.

Ans : bevestigende hum

1: want daar zit een les bij, van bijvoorbeeld aanraken,

Ans: Oh ja

Hilda: van schrijven op de rug. Als ik geen persoon ben om snel mensen aan te raken, uhhh is dat heel moeilijk als docent om dat over te brengen. Maar dan keek ik naar de doelstelling dan uhhhh wat is de doelstelling van deze les en dan deed ik het op mijn manier.

Ans: bevestigend hummen

1: dusse maar

Ans: mag ik daar een vraag over stellen? Voelde je ook de ruimte om dat te doen, of had je zoiets van oh ik vind die lessencyclus dichtgetimmerd daarin?

1: uhh Ik vind een uhhh lessencyclus nooit dichtgetimmerd, want je bent individueel docent en je moet kunnen schuiven en je moet kunnen aanpakken. Kun je dat niet, kun je het niet overbrengen.

Ans : Oke.

1: In mijn ogen, maar.....

Ans : Super.

1: zo zie ik het in ieder geval.

Ans: je voelde in ieder geval de ruimte om dat te doen.

1: Ik wel.

Ans : Super.

1: ik voelde de ruimte..... Juist bij sommige lessen als je kijkt naar het geluk... daar zat een les in over geluk.

Ans bevestigend hummen

1: en uhhhh wanneer voel jij je gelukkig. Dan kun je wel een lessencyclus volgen, maar als een leerling daarbij emotie, uhhhh emoties toont, dan kan ik wel een lessencyclus volgen, maar dat gaat niet want uhhh je moet aandacht hebben voor die leerling.

Ans Op dat moment

1: ik als docent , pas me aan.

Ans : Ja

1: wat er op dat moment gebeurd

Ans Ja

1: daar vond ik juist de lessencyclus zo mooi voor. Juist inspelen op wat er op dat moment in die klas gebeurde

Ans: bevestigend hummen

1: en dat moet je wel kunnen aanvoelen, denk ik.

Ans : ja

1: en uhhhh, maar nogmaals uhh, die ruimte die uhhh die was d'r. dusse

Ans : Bevestigende hum. En had er iets in de voorbereiding of iets in het stukje, zeg maar na de introductie of naar het groepswerk toe, iets kunnen gebeuren waardoor je dat misschien makkelijker kon? Was het bijvoorbeeld fijn geweest als er een stukje scholing was om dat te kunnen want jij zegt dat zo mooi.

1: Nee, ik weet of je daar als docent een scholing voor kunt volgen, uhhhh dat is ook een stukje gevoel, wat je daarbij hebt.

Ans : bevestigend hummen

1, de ene kan het wel en de ander niet.

Ans : bevestigende hum.

1: Scholing is nooit slecht. Ik zeg niet dat die scholing uhhh niet uh nodig is, het is wel fijn als je met zijn allen een introductie krijgt van de lessencyclus. Dat zou misschien wel, hebben we dat, hesse dat?? Weet ik niet of dat gebeurd is.....

Ans: nee eee, alleen diegene die hem hebben gegeven.

1: oke. Het zou misschien toch het hele team inderdaad kunnen doen

Ans: mooie tip

1: uhh en dann uhhh kunnen zeggen, wie wil dit en wie wil dat niet?

Ans: bevestigende hum

1: Het is eigenlijk een beetje sociale vaardigheden, aanvoelen, en uhhh

Ans: ja,. Ja

1: Dat vind ik uhhhhh belangrijk en uhhh .....uhhhh ik had net nog een tip

Ans: oh

1: nou ben ik het heel even.....kwijt.

Ans: dat kwam omdat ik insprong, denk ik.....

1: waar hadden we het over... uhhh.....tips.....

Ans: het aanvoelen? Jij voelde aan wat de groep nodig had.

1: ja

Ans: en daarop inspringen.

1: ja. Dus kun je daar een scholing voor volgen....dat weet ik niet. Ik denk dat niet. Ik denk ook hier, als iemand zegt ik wil het niet geven, dan moeten we het ook niet doen.

1: nee

1: Ik weet het al..... Wat ik als tip ook vind is; dat hier een vervolg achter moet zijn.

Ans : ja

1: en uhhh als ik kijk naar onze groepsvorming, van mijn collega en mij, (Hilda doelt op haar mentorgroep en van collega). Dat was een van de betere groepen,

Ans : bevestigende hum

1: en op dit moment, uhhh we zijn een half jaar, of driekwart jaar school verder en het is de minste groep.

Ans: bevestigende hum

1: en dat heeft ook te maken dat zich daar groepsprocessen gingen vormen, nadat we de lessencyclus af hadden. En uhhh dan blijft dat te lang liggen.

Ans tussendoor hummen

1: daar wordt niks mee gedaan, en dat is eigenlijk jammer. Hier moet je een keer in de maand of minimaal een keer in de maand op doorgaan dus dat is een tip voor de lessencyclus. Een keer in de maand, een keer in de twee weken, toch een uur hierop verder gaan.

Ans: ja

1: op de ontwikkeling van het groepsproces.

Ans: ja. Daar hebben we toen een voorstel van in de teamvergadering gedaan, dat is toen afgeketst he.

1: jaa aa, dat vind ik, vond ik toch heel jammer. En als het niet op het rooster staat, want ik had het zelf kunnen doen,

Ans: ja

1: maar ik heb het ook niet gedaan, omdat het niet op het rooster staat. Want dan maak je toch andere keuzes en laat als docent zijnde, het werk wat je hebt liggen toch voorgaan.

Ans: tussendoor bevestigend hummen.

1: staat het op het rooster dan moet het.

Ans: ja dat klopt.

1: ondanks dat ik heel enthousiast ben.

Ans: ja uh ja, dat is wel een mooie.....hij staat erop Hilda. Uhhhhh heel even..... twee hele fijne tips waar ik wat mee kan..... uhm de workshop heeft die wat toegevoegd? Want op enig moment heb ik een workshop gegeven over groepsvorming. Over dat forming, storming norming....weet je nog?

1: ja, uh dat was heel herkenbaar voor mij, maar ik gaf die lessen ook, dusse uh en of dat dan ook herkenbaar was voor collega's die dat niet gegeven hebben..

Ans: bevestigende hum

1: het is wel iets wat je...ja een verrijking. Ja de workshop heeft zeker voor mij een meerwaarde.

Ans: ja

1: want ik ben uh een praktisch mens, dus ik DOE liever. En ik krijg daarna theorie en herken het en scherp dan aan wat er in de lessen veranderd kan worden, dusse ja

Ans: ja. En zou d'r uhhh behalve die workshop nog anders nodig zijn om zo een lessencyclus bijvoorbeeld nog beter te kunnen geven of.....

1: Ja wat ik al zei, d'r moet een vervolg op zijn..

Ans: ja, oke, ja

1: dusse

Ans: Waren er onderdelen in de lessencyclus waarvan je zegt, nou dat stond er, maar dat heb ik niet gedaan, dat zag ik niet zitten of dat was niks?

1: uhhh ja ik zal even kijken(lessencyclus op schoolt) . 10 seconde stilte..... uhm ja deze uhm 10 seconden..... uhm ja dat laatste stukje....volgens mij is dat ook de laatste les. Uhm die bewustwording van een leerling, uhhmm..... is een leerling zich nu bewust van een rol.... Dat vond ik te vroeg.

Ans: bevestigend hummen

1: eigenlijk. Want daar heeft een groep langer tijd voor nodig.

Ans: bevestigend hummen

1: En in het begin op een school zie je, uhhh dat iedereen met goede wil erin zit en juist eigenlijk daarna... enkele maanden, worden die rollen veel duidelijker.

Ans: ja

1: dus iemand kan zijn rol eigenlijk wel beschrijven, maar dat is voor helpende zorg en welzijn al heel moeilijk. Dus, inademend, die les, vond ikzelf dus minder waardevol.

Ans: oke, uh ja

1: en uh de rest niet, uh de rest vond ik goed.

Ans: en heb je er een tip voor, in ieder geval voor die zes weken om die cyclus af te sluiten? Heb je daar een idee over, want dat wil ik ook meenemen dan.

1: uhhh.....ja eigenlijk gewoon.....dat heb ik dus uhhh gedaan, omdat ik die les natuurlijk ook aangepast heb, heb ik hun gewoon zelf laten opschrijven van.... Wat vonden ze hier nou van.... Wat brengt, wat heeft het gebracht de eerste weken.....en uh..... Dat heeft hun meer uh bij elkaar gebracht. D'r was begrip voor het geluk

stop film

Dank je wel voor dit interview.

Transcriptie van interview mentor 2

Inleiding door Ans

Ik wil je eigenlijk vragen naar jouw ervaringen met de lessencyclus. We hadden dat gegeven aan de eerste 6 weken voor de herfstvakantie, we hebben het groepswork genoemd. En ik ben heel erg nieuwsgierig naar je ervaringen, want die wil ik meenemen naar een definitief ontwerp zodat we dat volgend jaar kunnen gebruiken.

2: oke

Ans : begin maar eens eerst met de positieve ervaringen.

2: positieve ervaringen

Ans: wat werkte er volgens jou wel?

2: Wat werkte er wel. Uhm mmmmmmm, laat ik dit zeggen, de leerlingen vonden het heel leuk om te doen, bijvoorbeeld de energizers om te doen.

Ans Bevestigend hummen

2: Ik vond het ook heel fijn om te doen met de leerlingen, zeker tot mijn grote verbazing, want het past niet zo heel erg bij mij. Ik ben meer een docent van uhhhhhhh ja uhhhhhh van meer structuur en en en college geven en zo.

Ans Tussendoor hummen

2: En wat concretere onderwerpen. Dus dat is.... Was dat voor mij toch even wennen. Maar.... Uhhh de energizers werkten voor mij heel goed vond ik op zich, maar dan vind ik het lastig om daarna de aandacht weer terug te krijgen. Dat vind ik een hele lastige.

Uhm mmmmm wat wel werkt is inderdaad dat ze als groep aan de gang gaan daarmee en erover nadenken over hoe het is om in de groep te functioneren. Dat vind ik dus wel.....ja

Ans Bevestigend hummen. Oke. UHhhh er waren verschillende lessen, je hebt al een paar onderdelen genoemd die volgens jou werkten. Waren er ook dingen die niet werkten, behalve het terugpakken na een Energizer?

2: ademt diep in...uhhhhhhhm laat ik eens beginnen met wat goed werkte. Ik kan me nog herinneren dat met die ansichtkaarten dat vond ik een hele goeie. Ik ben daar zelf mee begonnen. Dat ze dus een ansichtkaart moesten uitkiezen en moesten zeggen wat ze daarbij voelden, uhm

Ans bevestigend hummen 2x

2: geloof ik he. Nou uh ik had toen een kaart uitgekozen van de Albert Kuipmarkt in Amsterdam, waar ik veel kom. (verteld over eigen ervaring en gevoel bij deze kaart). Hierdoor hadden ze gesnapt wat de bedoeling was,

Ans bevestigend hummen

2: en kwamen toen zelf ook met dergelijke voorbeelden, wat dus echt, naar mijn mening goed werkte. Wat dus minder goed werkte, is het reflecteren.

Ans aanmoedigend hummen

2: wat heb je nou geleerd, en wat heb je nou gedaan. Daar komen ze niet zo goed uit.

Ans: nee

2: Dan moet je zoveel punten aandragen, dat het meer een reflectie van mij word dan van hun. Dat vond ik een hele lastige. Hadden ze ook niet in de gaten. Tussenevaluatie, eindevaluatie. (trekt schouders op). Ja ze hebben gewoon..... wat ze wel vinden, is dat we hebben een leuke les gehad.

Ans bevestigend hummen

2: Em wat ze ook echt wel vonden, en dat krijg je er wel uit, is dat ze een beter contact met medestudenten hadden.

Ans Oke

2 : in hoeverre dat dan blijft, dat is dan mijn vraag? Zeg maar.

Ans Bevestigend hummen. Ja nou vind ik dat wel interessant he, want als we op reflecteren komen, dat is een van de belangrijkste dingen uit het groepswork. Wat zou er volgens jou anders moeten of beter kunnen waardoor dat wel beter uit de verf komt? Het gaat dan vooral over wat is mijn bijdrage in de groep, want dat wilde ik eigenlijk bereiken.

2: Ik denk dat het heel belangrijk is dat ze dit van tevoren weten. Dat ze van tevoren weten, er wordt straks gekeken naar wat mijn bijdrage is, naar wat ik gedaan heb. (er wordt straks naar gekeken). Nu was dat achteraf, en dan denken ze, he hoe wat???

Ans: oke

2 : en dan, ik denk als je van tevoren zegt van nou, ik wil hebben, we gaan met die activiteiten beginnen en denk erom dat je goed oplet wat jij doet want dat wordt dadelijk gevraagd.

Ans: ja

2: wat jouw invloed is op het hele gebeuren

Ans: mooi, ja duidelijk. Zou het dan al helpen als je een soort van 0 meting zou doen? Van nou ik heb, ze hebben altijd al in een groep gezeten?

2: ik vind 0 meting(lacht) een geweldig item, maar ik heb er helemaal geen ervaring mee.

Ans: ik bedoel: dan komen ze dus binnen, ze hebben al ooit in een groep gefunctioneerd

2: ja

Ans: de afgelopen jaren. En dan goh wat jouw ervaringen. Dus dat je eigenlijk al met een reflectie begint op iets wat ze van vroeger.....want dan zet je ze wel op aan. ....Zou dat wat zijn? Of niet?

2: Dat zou wat zijn, alleen ik ben dan aan bepaalde individuele leerlingen aan het denken en dan terug gaan naar de middelbare school en dan slechte ervaringen hebben

Ans: ja, en dan.....ja nee dat is geen goed idee, nee

2: dus wat dat betreft zou ik dus zeggen daar moet je heel voorzichtig mee zijn.

Ans: ja ja is geen goed idee

2: ik denk dat je wel een 0 meting kan doen op een andere manier, en dat is namelijk je hebt de introductiedagen al gehad

Ans : bevestigend hummen

2: dat je ze dan vraagt, wat zijn je ervaringen daar!

Ans: oh ja

2: hoe heb je elkaar leren kennen wat heb je gedaan?

Ans Ja ja, super

2: Beter dan dat je terug gaat naar de middelbare school.

Ans: goed, heel goed, wauw, fijn. Hier kunnen we wat mee. Uhhh oke nog andere dingen over de lessencyclus? Dingen die er perse niet meer erin moeten komen? Ik heb dat ook aan de leerlingen gevraagd, maar ben ook nieuwsgierig naar jullie mening daarover.

2: knikt nee. Ik denk niet dat er persee iets niet in moet komen.

Ans: nee?

2: Het is wel zo dat ik uh uhm uhm uh het programma heb ik zodanig opgevat dat ik denk van nou, ik mag er wel flexibel mee omgaan.

Ans: tuurlijk

.....
Helaas is het interview hierna niet meer opgenomen. Verder verloop van het gesprek is uitgeschreven.
.....

2: Ik heb niet precies het programma gevolgd Ik voelde dat deze groep iets anders nodig had en ik voelde de vrijheid hiervoor.

Ans : Toen je de lessencyclus kreeg aangereikt kan ik me herinneren dat je stress voelde?

2: Dat voel ik altijd, dan zet ik me op scherp. Ik vond het leuk om te doen.

Ans: Wat is er nodig als andere sectoren deze groepslessen gaan geven?

2: Er is een duidelijke doelstelling nodig. Voor de leerling en voor de docent is het belangrijk om te weten waarom deze lessencyclus gegeven wordt. De workshop is voorwaarde voor het geven van de lessencyclus. De workshop gaf veel duidelijkheid.

Ik dank mentor 2 en sluit het interview af.

Narratief interview mentor 3

Ans: wat is jouw ervaring mbt de lessencyclus.

3: Ik heb de lessencyclus als heel positief ervaren.

Ans Bevestigend hummen

3 : Uhhh Je ziet ook dat het noodzaak is. Als mensen elkaar niet kennen en bij elkaar in de groep komen dat het heel prettig is dat je aandacht besteed aan wie ben je, dat je probeert zo een groepsproces te sturen

Ans : ja

3: als je dat aan het lot overlaat, dan uhhhhja dan worden de sterken te sterk....ja

Ans: wat leuk, jij vat hier in vijf zinnen samen waar het hele onderzoek over gaat. Lachen dank je wel. Uhm....jij zegt leiding nemen, ik heb me in de lessencyclus niet zozeer gericht op leerkrachtgedrag, maar meer op de activiteiten, dusss uh uh uh dat ben ik nu ook aan het onderzoeken. Als jij nu naar het programma kijkt wat je hebt gegeven, zijn er dingen waarvan je zegt, nou die vond ik heel positief, daar en daar en daarom en daar heb ik een tip over of die zou ik de volgende keer achterwege laten?? Je mag helemaal jouw ervaring hier neer leggen.

3: uhh als ik terugkijk, zou ik zeggen dat de activiteiten voor deze groep heel waardevol zijn geweest. Voor een nieuwe groep zou ik dat opnieuw moeten afstemmen.

Ans Bevestigend hummen

3: Een hele waardevolle vond ik dat was een activiteit met jou, dat was die met die olifant...

Ans: oh ja

3 :het meisje wat niet in groep hoorde, op dat moment, en om dat zo te symboliseren,

Ans: ja

3: dat vond ik zo een krachtige oefening. Dat iedereen zonder woorden weet, van heee. Dat is knap.

Ans: ja

3: dat vond ik echt gek

Ans : ja, maar die was buiten de lessencyclus om

3: ja dat weet ik wel, maar dat is misschien ook wel een tip voor het volgend jaar. Dat je dit het hele jaar moet doen. Je kunt dit niet in 6 weken en dan afsluiten, en nu zijn we klaar. Want het is altijd een dynamisch gebeuren, de groepen veranderen...

Ans: bevestigend hummen. Ja.

3: het is **groepsdynamica**. Het zou fijn als we met zijn allen daar constant zorg voor hebben.

Ans: ja

3: **daar waar interventie** nodig is door activiteiten op dat groepsproces dat we die inzetten.

Ans ja ja, heb je dat naar jouw idee ook gedaan??

3: Ik denk dat wij **twee dat wel** degelijk gedaan hebben. Dat is..... zoals in dat gesprek afgelopen vrijdag

Ans: wat heit niet op staat...

3: dat we **elkaar heel erg aanvullen**.

Ans Uhm

3 :als ik niet ingrijp of niet reageer, dan doe jij dat en andersom/ De **groep constant volgen de hele week door. En daar waar interventies nodig zijn, dat wij die ook plaatsen.**

Ans : tussendoor bevestigen. En uhhh.... Ik vind dat eigenlijk al een aanbeveling, duss dat kunnen we concluderen.... Na alles wat ik gezien heb ook. Hoe zou jij dat neerzetten henk, he daarvoor moeten we een team mobiliseren. We hebben dit een keer in de teamvergadering gegoooid, ik weet niet of jij dat nog kan herinneren.

3: knikt bevestigend.

Ans: Toen werd het eigenlijk ook gelijk zo, van dat gaat iedereen zelf aanvullen en invullen. Hoe zou ik dat vorm kunnen geven of zou de aanbeveling eruit moeten zien?

3: ja je kunt natuurlijk de **trajectbegeleider niet verplichten in...**

Ans nee

3 : de signalen die we ook teruggekregen hebben. De mensen die niet specifiek met onze groepen werken, maar wel incidenteel met onze groep werkt, wel de verschillen zien....in goh in die groep is veel meer acceptatie gedrag dan in andere. Misschien is dat wel een eyeopener voor de collega's. Zo is er ook een reactie geweest vanuit het team, van goh wat hebben jullie toch gedaan met die groep, dat moesten wij ook doen. Het is heel wisselend met de trajectbegeleiders maar wel van essentieel belang dat ze dat gaan zien.

Ans ja nee jaa jaa

3: Ik denk dat we op basis van onze ervaringen....zou je het kunnen presenteren.

Ans bevestigend **hummen**.

3: om aan te geven dat het belangrijk is voor de groep om die blijven te volgen. En te interveniëren waar nodig is.

Ans ja ja duidelijk. Uhm ja ik denk dat ik al veel waardevols van je gehoord heb. Heb je nog iets om mee te geven of aan te vullen of wat je mee wil geven of wat jij zou aanbevelen.

3: uhhh ik denk dat onze kracht is dat ieder kind, ieder individu er mag zijn en dat het met het hele rugzakje wat hij bij zich heeft. En dat we ja en dat we er op aangepaste wijze daar aandacht voor hebben. En dat het niet een kudde is en dat op het einde van het leerjaar iedereen even ver is. Dat werkt gewoon niet.

Ans:; nee, nou dat is heel duidelijk . als je de eerste zes weken zou mogen samenvatten waar was die volgens jou op gericht?

3: ja ja op het individu in de groep

Ans: ja ja

3: de groep is leidend en iedereen moet daar een plek in krijgen mag daar een plek in krijgen.

Ans: jaja en denk je dat we op dat moment er genoeg voor hebben gedaan? Want dat is de voorwaarde ook voor de rest van het jaar?

3 : ik denk wel dat het behoorlijk langer mag duren en dat uhh wekelijker mee bezig zijn. We zijn er 1 uur en soms 2 uur mee bezig geweest. En uh korte reacties in de klas. Als er iets voorvalt, direct reageren. Niet afwachten.

Ans: want als je niet direct reageert, wat gebeurt er dan volgens jou?

3: ja dan kan het de ander versnellen en moet je nog meer repareren. Dat is vanuit negatief oogpunt. Vanuit positief oogpunt zie je ook dat de groep zichzelf stuurt. Het blijkt dat als je leerlingen handvatten geeft, assertief te zijn dat dan ook gebeurt.

Ans: we zijn er denk ik. Dankjewel voor dit interview.

Bijlage 7 planning onderzoek.

Wat	Wanneer	Hoe	Wie	Waarom
Onderzoeksvraag formuleren	Week 23	Praktijkprobleem, onderzoeksvraag en deelvragen formuleren	Insturen naar criticalfriends en leerbegeleider, vragen feedback	Goede onderzoeksvraag voorwaarde voor een gedegen onderzoek
Verkennen van het onderzoek en plan opstellen	Week 20- 24	Verkennd interview van docent en orthopedagoog metameer Verkennd interview studenten metameer Interview projectleider passend onderwijs gilde opleidingen Monique Lucas 4juni 2014 Enquete groepsproces. : eerstejaars studenten.2013-2014. Literatuur Het doen van onderzoek:Praktijkgericht onderzoek voor reflectieve professionals HGW en oplossingsgericht onderzoek Literatuur: handboek positieve groepsvorming. Van Maya Bakker. Grip op de groep (primair onderwijs)ngelen Groepsplan gedrag in het voortgezet onderwijs (van Overveld) Planmatig werken aan passend onderwijs Groepsdynamica Remmerswaal Veranderingsprocessen Referentie kader passend onderwijs mbo raad Literatuur en artikelen gilde Informatiebijeenkomst entreeopleidingen Informatie bijeenkomst passend onderwijs gilde opleidingen Planning modules BOGC! Periode 2	Docenten /studenten/teamleidster Feedback stagebegeleidster, collgroep, leerbegeleider	Helder krijgen van de te nemen stappen en onderzoeksmethode

		Div periode 3		
Informatie verzamelen	Doorlopend	Lezen van literatuur, onderzoeksverslagen, vakbladen en kranten. Volgen van modules: opbrengstgericht leren en diversiteit Samenwerking met collega's, coll groep en docenten En ketenzorg gilde opleidingen	Terugkoppeling naar team, feedback stagebegeleider, coll groep en leerbegeleider feedback en informatie tijdens lesdagen	Informatie vinden die helpen antwoord te vinden op mijn onderzoeksvraag en deelvragen
Plan van aanpak maken	20 juni 2014	Adv stappenplan fontys	Stappenplan doorsturen naar leerbegeleider	Juist stappen nemen voor het onderzoek
Inleveren van onderzoeksvoorstel	Periode 8 inschrijven 28- 7 t/m 1/8 2014	Alle gevonden informatie verwerken volgens het format voor het schrijven van het onderzoeksvoorstel uit het handboek toetsing fontys		Toetsing van het onderzoeksvoorstel.
Delen van het plan van aanpak	Week 26/27	Bespreken van onderzoeksvoorstel in de teamvergadering Feedback krijgen en verwerken.	Collega's HZW Vraagstelling over inhoud. Behoeft peilen en focusgroep vormen. Plannen van 3 bijeenkomsten.	Samenwerken met het team
Informatie verzamelen Onderzoek aanpak	Week 27	ONTWERP maken Lessencyclus maken van 6 weken. Deelvraag 2 meenemen. Ontwerp maken voor 0 meting eerstejaars leerlingen 2014	Samen met Henk Smeets	Leidt ontwerp tot verbetering van de groepsdynamiek.
	Doorlopend	Theoretisch kader Deelvraag 1 Groepsplan gedrag overveld Fases van groepsvorming/ Deelvraag 1 en 2 handboek positieve groepsvorming Deelvraag 1 en 2 Positive behavior support(positieve gedragsverwachtingen) preventieve benadering. Deelvraag 1 Gedragsproblemen in scholen(situatief) Deelvraag 1 Human dynamics/ groepsdynamica Deelvraag 2 Inclusie/ CEN 1.1 en 1.2 Deelvraag 2 Voicing/ SWPBS afspraken, positief	Bestuderen van de theorie en koppelen aan deelvragen. Theoretisch kader/ deelvragen 1. Hoe verloopt een positief groepsproces ? 2 Welke elementen moeten er aan bod komen om tot een lessencyclus te komen die het groepsproces positief bevorderen ? 3Welke competenties vraagt positieve groepsvorming van de leerkracht ? 4Wat hebben leerlingen HZW nodig in het groepsproces en wat kunnen we van ze vragen ?	Antwoord vinden op mijn onderzoeksvraag en deelvragen

		geformuleerd en voicing van de student. (casus toets). Deelvraag 2 SEN 3: Skinner / Maslov en Pavlov Deelvragen 2 Werkend principe Stevens Deelvraag 2 Leerkracht doet ertoe. Marzano Deelvraag 3 Niveau 2 leerling: sociaal emotioneel. Over wie hebben we het. Ontwikkeling in relaties leggen (Stevens) inspelen op behoeftes. (autonomie) voicing. Welke competenties vraagt dit van de leerling. (beeld vanSEL Deelvraag 3 normale ontwikkeling Delfos Theorie klimaatschaal site (gielis en groepsrollen leary)		
	Week 35- 38 en 40 Vervolg groepsvorming fases performing en adjourning	Bijeenkomst focusgroep. Scholen (groepsprocessen) evalueren en feedback Filmpjes observeren en bespreken Groepsdynamica van Verstegen en Lodewijks Interactiewijzer(leary)	Focusgroep en ik	Antwoord vinden op mijn onderzoeksvraag
	Week 35	Observatie van de groepsrollen mbv groepsrollen engelen / leary	2 tal collega's en ik	
	WEEK 36 EN Week 40	Vragenlijst eerstejaars studenten/ focusgroep. Vragenlijst docenten eerstejaars studenten/ focus groep Interview collega HZW en verz IG. Wat werkt en wat werkt niet/ tussentijds aanpassen van het ontwerp. Focusgroep studenten = mentorgroep	3lesgroepen	Antwoord vinden op mijn onderzoeksvraag
Informatie verwerken				
Informatie	Week 40 t/m50	Evalueren van het ontwerp en aanpassen Ik bewerk	Ik controleer de informatie	Is de informatie voldoende of

verwerken		de informatie om deelvragen te kunnen beantwoorden Ik kijk of ik voldoende informatie heb om een passend antwoord te vinden op de hoofdvraag Ik orden de informatie en selecteer op bruikbaarheid Ik zet de informatie in tabellen Ik onderscheid feiten en meningen Ik stel de betrouwbaarheid van de gegevens vast Ik stel de representativiteit van de gegevens vast. Koppelen van modules aan onderzoek. SEN 4 SWPBS Gedr 1 en 2 ???????? Hoe?? DIVERSiteit en oplossingsgericht werken past wel.	Feedback van critical friends stagebegeleidster coll groep	moet ik nog meer onderzoeken?
Beantwoorden van de onderzoeksvraag				
Ik maak een onderzoeksverslag		Verkregen informatie vastleggen in een verslag Ik leg het antwoord op de deelvraag vast in een verslag Ik leg het antwoord op de hoofdvraag vast in een verslag Ik schrijf een conclusie en werk naar een valide ontwerp voor de toekomst.(borgen)	Ik verwerk de informatie	
Verslaglegging van eigen mening		Verwoorden van eigen mening	Eigen standpunt beargumenteren tav hoofdvraag	
Delen van mijn bevindingen		Doorlopend, voorleggen aan critical friends		Met de feedback uit de groep kan ik plan bijstellen, onderzoeksbevindingen bijstellen
Presenteren van onderzoek aan het team		Onderzoeksresultaten presenteren aan het team. Feedback verwerken	Presentatie aan het team Feedback en evaluatie	Samen kijken naar de resultaten
terugblikken		Adhv reflectie terugblikken		Reflectie op mijn

	Inleveren beroepsproduct april 2015			onderzoeksvaardigheden Reflectie op mijn samenwerkingsvaardigheden

